

A Constructivist Analysis of Iran–U.S. Enmity: The Process of Othering, Triple Others, and Projective Identification

Gholamreza Haddad *

Assistant Professor, Department of Political Economy and Public Policy, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Introduction

Over the span of four decades, the Islamic Republic of Iran (IRI) has consistently prioritized the confrontation with the United States as a fundamental axis and ultimate objective in its foreign policy. This stance has not only endured until now but has also shaped the boundaries of Iran's maneuverability in other arenas. The present research aimed to address different aspects of Iran–U.S. enmity by answering the following questions: how has confrontation with the U.S. become entrenched as the axis and ultimate objective in the foreign policy of the IRI? and what are the prospects for potential shifts in this approach in the future?

Literature Review

Iran–U.S. relations, along with the underlying causes of their mutually confrontational policy, has been the subject of numerous research studies. Some studies dealt with Iran–U.S. relations from a historical

---

* Corresponding Author: ghrhaddad@gmail.com

How to Cite: Haddad, Gh., (2024), "A Constructivist Analysis of Iran–U.S. Enmity: The Process of Othering, Triple Others, and Projective Identification", *Political Strategic Studies*, 13(48), 143-184. doi: [10.22054/QPSS.2023.75223.3291](https://doi.org/10.22054/QPSS.2023.75223.3291).

standpoint, aiming to explain the origins of mutual hostility through a chronological description of events in their relations. For instance, in the book titled *US Foreign Policy and Iran: American–Iranian Relations Since the Islamic Revolution*, Murray (2010) explored the history of Iran–US relations during the tenure of five presidents. She focused on the role of ideology, the dichotomy of democratization/stability or idealism/realism, informational and cognitive errors, the lack of mutual understanding rooted in language and image-making, the impact of events and their timing, the tools and levers of foreign policy, and the missed opportunities to restore relations. Rubin (1981), in an article titled “American Relations with the Islamic Republic of Iran, 1979–1981,” focused on Iran–U.S. relations during the two years following the hostage crisis. For Rubin, the root of the mutual confrontation can be traced back to the perceptions of Revolution’s leaders of America’s role in supporting the Shah and attempting to thwart the success of the Revolution. In the article “US-Iran Relations: Issues, Challenges, and Prospects,” Hussain (2015) addressed the impediments to détente in the history of Iran–U.S. relations. Hussain emphasized various factors such as regional peace processes, terrorism, the nuclear issue, domestic policies in both countries, and America’s regional allies, namely Israel and Saudi Arabia. In *Becoming Enemies: U.S.–Iran Relations and the Iran–Iraq War, 1979–1988*, Blight et al. (2012) employed the methods of critical oral history, drawing on declassified documentation and interviews with key decision-makers in American foreign policy during the Iran–Iraq war. They argued that the roots of Iran–U.S. enmity would go back to the performance of American foreign policy during the war and its impact on the IRI’s foreign policy.

Several studies tried to examine the role of other actors as mediating variables in Iran–U.S. relations. For instance, in the article Jafari-Movahhed (2022) argues that a major impediment to improving relations between Iran and the U.S. is intricately linked to the substantial and fundamental problems that the IRI has with Israel. According to Jafari-Movahhed, the identity ties between the U.S. and

Israel, together with the influential role of the Zionist lobby in America, makes it almost impossible to normalize Iran–U.S. relations, at least in the short term. In the article entitled “The Role of Public Opinion Engineering in America on Iran–U.S. Relations,” Pourkhosh-Saadat (2015) attributed the origins of animosity between the two countries to the psychological operations orchestrated by adversaries of the Islamic Revolution. Specifically, Pourkhosh-Saadat points to the influence of the Israel lobby in the U.S, contending that any shift in Iran–U.S. relations would depend on the opinion and decision of the AIPAC lobby and Israel-affiliated media. He argues that AIPAC is actively engineering Iran–U.S. relations through its media. In “Great Power Rivalries and the Persistence of Iran–U.S. Adversarial Relations,” Lotfian and Faghih (2021) posit that as economic pressures on Iran increase due to the delayed lifting of sanctions by both Europe and America, Iran will increasingly turn to alternative allies. They argue that heightened antagonism from the U.S. will push Iran towards closer ties with China and Russia. In response, American policymakers are likely to become more determined to strengthen relationships with regional allies and partners. While the authors do not directly address the underlying causes of Iran–U.S. enmity, they contend that escalating tensions among the U.S., China, and Russia may contribute to the intensification of hostilities between Iran and the U.S. (Lotfian & Faghih, 2021).

The literature has also focused on the process of Othering and the construction of Self/Other in Iran–U.S. relations. For example, Duncombe (2016), in the article titled “Representation, Recognition, and Foreign Policy in the Iran–US Relationship,” offered an understanding of Iran–U.S. enmity by focusing on the construction of states’ identity through representation of Self and Other. According to Duncombe, representation and misrecognition contribute to a mutual feeling of disrespect, thus exacerbating the tensions between the two countries.

The novelty of the present research lies in its unique interpretation of the process of Othering, in which three types of Others are recognized:

the historical Other, the domestic Other, and the foreign Other. The study tried to answer the research questions by examining how the interaction between the three Others has constructed the identity of the IRI.

Materials and Methods

The present study adopted a constructivist approach with a focus on identity, and used it in combination with the typology of states in political economy, incorporating both sub-national and transnational levels of analysis. The aim was to examine the formation and consolidation of the IRI's foreign policy with an eye to the process of othering the U.S. The analysis intended to offer insights that can explain the most enduring axis of the IRI's foreign policy, namely anti-arrogance within the culture of confrontation and conflict, and shed light on its inevitability as well as its structural consequences on domestic policy.

Conclusion

The research findings were grounded in the conceptual constructs such as Othering identification, triple Others, projective identification, constitutive and regulative rules, and allocative and authoritative resources. Additionally, the analysis relied on the dichotomy of organic/instrumental state, highlighting structural sclerosis that challenges fundamental transformations. The study finally addressed the feasibility and evaluation of the capacities and requirements for change in the core axes and ultimate objectives of the IRI's foreign policy.

Keywords: Foreign Policy, Othering Identification, Triple Others, Projective Identification, Organic State, Instrumental State

تحلیلی بر ساخت‌گرایانه از مبانی دشمنی میان جمهوری اسلامی ایران و آمریکا؛ فرایند دگرسازی، دگرهای سه‌گانه و هویت‌یابی فرافکنانه

استادیار گروه اقتصاد سیاسی و سیاست‌گذاری عمومی، دانشگاه علامه طباطبائی،
تهران، ایران

غلامرضا حداد * ID

چکیده

در بیش از چهار دهه که از حیات سیاسی جمهوری اسلامی ایران می‌گذرد، تقابل با ایالات متحده به‌عنوان محوری اساسی و هدفی غائی در سیاست خارجی ایران، همچنان پُردوام مانده و محدوده آزادی عمل آن را در سایر موضوعات تعیین کرده است. اما چرا این سیاست خارجی علی‌رغم چرخش‌های نسبی در نقاط عطف کابینه‌ها و با وجود هزینه‌های قابل توجه در این محور و هدف کلان، مصراً استمرار داشته است؟ در این مقاله مبتنی بر برداشتی آزاد از رویکرد سازه‌انگاری در شاخه هویت‌محور و ترکیب با گونه‌شناسی‌های دولت در اقتصاد سیاسی و تلفیق سطوح تحلیل فراملی و فراملی، تلاش شده است از تکوین و تثبیت هویت سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قالب فرایند دگرسازی از آمریکا، فهمی ارائه شود که استکبارستیزی در درون فرهنگی تعارضی به‌عنوان پُردوام‌ترین محور این سیاست خارجی و تبعات ساختاری آن در سیاست داخلی و نیز دلایل تصلب و گریزناپذیری آن را توضیح دهد. یافته‌های این پژوهش مبتنی بر سازه‌های مفهومی هویت‌یابی دگرسازانه، دگرهای سه‌گانه، هویت‌یابی فرافکنانه، قواعد تکوینی و تنظیمی و منابع تخصیصی و اقتداری و دوگانه دولت اندامواره- ابزاری دلایل تصلب ساختاری در دشوار شدن چرخش‌های بنیادین را توضیح داده و در نهایت به امکان‌سنجی و ارزیابی ظرفیت‌ها و ضرورت‌های تغییر در محورهای اساسی و اهداف غائی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد.

واژگان کلیدی: سیاست خارجی، برساخت‌گرایی، هویت‌یابی دگرسازانه، دگرهای سه‌گانه، هویت‌یابی فرافکنانه.

مقدمه

بیش از چهار دهه از حیات سیاسی جمهوری اسلامی ایران می‌گذرد و در خلال این سال‌ها سیاست خارجی دولت، تداوم‌ها و تحولات عمده‌ای را تجربه کرده است. نوسان‌هایی که می‌توان آنها را در قالب حرکتی پاندولی تصویر کرد، این سیاست خارجی را در مسیری مابین تجدیدنظرطلبی در نظم بین‌المللی و تنش‌زدایی و همکاری با سازوکارهای بین‌المللی معلق نگاه داشته است. این نوسان‌ها که عمدتاً در نقاط عطف تشکیل کابینه‌ها نمود پیدا کرده‌اند چرخش‌هایی را در جهت‌گیری‌های اساسی سیاست خارجی ایران نشان داده که عموماً در ادبیات مطالعات سیاست خارجی جمهوری اسلامی، ذیل تعبیر چرخش‌های گفتمانی و خرده‌گفتمانی توضیح داده می‌شوند؛ اما در عین چرخش‌ها و تحولات، محورهای اساسی و اهداف غائی این سیاست خارجی همچنان پُردوام مانده‌اند و در برداشتی مضیق، سیاست‌گذاری‌های خارجی ذیل این اهداف غائی تعریف شده و یا در برداشتی موسع محدوده آزادی عمل آن را تعیین کرده است. مهمترین محور که در اهداف غائی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نمود یافته و تمامی سایر جهت‌گیری‌های آنرا متأثر کرده تقابل و دشمنی با ایالات متحده آمریکا به‌عنوان نماد استکبار در نظام بین‌الملل است و در طول چهار دهه علی‌رغم فراز و فرودهای موقت، همچنان پُردوام باقی مانده است.

پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که چگونه تقابل با ایالات متحده آمریکا به‌عنوان محور اساسی و هدف غائی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تثبیت شده است و چه امکانی برای تغییر آن در آینده می‌توان متصور شد؟ در این مقاله مبتنی بر برداشتی آزاد از رویکرد سازه‌انگاری در مطالعات سیاست خارجی تلاش شده است به این پرسش اساسی پاسخ داده شود و از فضاهاى بین‌الذهانی که ساختار معنایی جمهوری اسلامی را شکل داده‌اند و تصویر ایالات متحده را به‌عنوان یک «دیگری» بزرگ بر ساخته‌اند، تحلیلی تفهیمی ارائه گردد. پس از مروری اجمالی بر ادبیات موجود حول موضوع روابط میان ایران و آمریکا و معرفی چارچوب نظری بحث، فرایند دگرسازی مبتنی بر دگرهای تاریخی، داخلی و خارجی موضوع تحلیل قرار می‌گیرد تا آشکار شود چگونه ایالات متحده به‌عنوان «دگر خارجی» به مرجعی برای معنابخشی به دگرهای تاریخی و

داخلی بدل شده است. در ادامه بر تاثیر ظرفیت‌های فرافکنی و نیز فرایند هویت‌یابی فرافکنانه در تثبیت و تصلب هویت دگرستیز جمهوری اسلامی ایران در تقابل با آمریکا پرداخته و نیز با بهره‌گیری از تعبیری سازه‌انگارانه از گونه‌شناسی دولت در اقتصاد سیاسی نشان داده می‌شود که چگونه سلسله‌مراتب توزیع منابع مبتنی بر مبانی هویتی به تصلب ساختاری و ممانعت از تغییر دامن زده است. در نهایت نیز ظرفیت‌ها و ضرورت‌های تغییر در محورهای پردوام سیاست خارجی جمهوری اسلامی موضوع تحلیل قرار می‌گیرند.

پیشینه پژوهش

روابط ایران و آمریکا و ریشه‌یابی علل سیاست تقابلی آنها موضوع پژوهش‌های متعددی بوده است. برخی از این پژوهش‌ها از منظری تاریخی به روابط این دو کشور پرداخته‌اند تا از مسیر توصیف کرونولوژیک وقایع در روابط طرفین به تبیین چرایی دشمنی‌ها بپردازند. از جمله دونت موری^۱ در کتاب «سیاست خارجی ایالات متحده و ایران: روابط ایران و آمریکا از آغاز انقلاب اسلامی ایران» به مطالعه تاریخ روابط ایران و آمریکا در دوران پنج رئیس جمهور پرداخته است و بر نقش ایدئولوژی و دوگانه دموکراسی‌سازی/ ثبات یا ایده‌الیسم/ رئالیسم، خطاهای اطلاعاتی/ شناختی، فقدان فهم متقابل که ریشه در زبان و تصویرسازی دارد، تاثیر رویدادها و زمانبندی آنها، ابزارها و اهرم‌های سیاست خارجی و نهایتاً فرصت‌های از دست رفته در ترمیم روابط تاکید داشته است (موری، ۲۰۱۰).

بری روبین^۲ در مقاله‌ای با عنوان «روابط آمریکا با جمهوری اسلامی ایران» با تاکید بر روابط دو کشور در دو سال پس از بحران گروگان‌گیری، ریشه تخاصم طرفین را در برداشت رهبران انقلاب از نقش آمریکا در حمایت از شاه و تلاش برای ناکامی انقلاب معرفی کرده است (روبین، ۱۹۸۱).

نظیر حسن نیز در مقاله‌ای با عنوان «روابط ایران و آمریکا؛ مسائل، چالش‌ها و چشم‌اندازها» به موانع تنش‌زدایی میان طرفین در تاریخ روابط آنها پرداخته است و در این میان بر فرایندهای صلح منطقه‌ای، تروریسم، پرونده هسته‌ای، سیاست‌های داخلی در هر

1. Donette Murray

2. Barry Rubin

دو کشور و نیز متحدین منطقه‌ای آمریکا یعنی اسرائیل و عربستان سعودی تاکید نموده است (حسن، ۲۰۱۲).

بلایت^۱ و همکارانش در کتاب «دشمن شدن: روابط ایران و آمریکا و جنگ ایران و عراق» با استفاده از چارچوب تاریخ شفاهی انتقادی و مبتنی بر اسناد از طبقه‌بندی خارج شده و نیز مصاحبه‌هایی که با تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی آمریکا در زمان جنگ ایران و عراق انجام شده است، ریشه‌های دشمنی ایران و آمریکا را در عملکرد سیاست خارجی آمریکا در خلال جنگ و تاثیرات آن بر عملکرد جمهوری اسلامی ایران جستجو کرده‌اند (بلایت و همکاران، ۲۰۱۲).

علی اکبر ندایی نیز در مقاله‌ای با عنوان «تاثیر پسینی بحران گروگانگیری بر روابط ایران و آمریکا» استدلال کرده است که وابستگی به مسیر با توجه به محیط و شرایط پس از بحران گروگانگیری سبب‌ساز پیش رفتن اوضاع به سمت و سوی خصومت و دشمنی بین دو کشور گردیده و تصمیمات متقابل دو کشور پس از آن واقعه به عنوان یک نقطه عطف، متضمن وابستگی به مسیر بوده است (ندایی، ۱۴۰۱).

محمدنیا و پورحسن در مقاله‌ای با عنوان «ژئوپولیتیک احساس و روابط ایران و آمریکا (با تاکید بر بحران گروگانگیری)» استدلال کرده‌اند که اشغال سفارت موجب تحقیر آمریکا در نظام بین‌الملل شده و تصور استثنایی بودن این کشور را به چالش کشیده است و پس از آن حادثه، ایالات متحده در تقابل با ایران، همواره به دنبال حقارت‌زدایی و جبران این حس شرم بوده است (محمدنیا و پورحسن، ۱۳۹۸).

برخی پژوهش‌ها نیز تلاش داشته‌اند نقش سایر بازیگران را به عنوان متغیری میانجی بر روابط ایران و آمریکا موضوع تحلیل قرار دهند. از جمله جعفری موحد در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی زمینه‌های تیرگی روابط ایران و آمریکا پس از پیروزی انقلاب اسلامی با تاکید بر جایگاه اسرائیل» مدعی است که یکی از موانع اصلی بهبود روابط ایران با آمریکا، مربوط به مشکلات ماهوی و مبنایی جمهوری اسلامی ایران با اسرائیل است و پیوندهای هویتی میان دو ملت آمریکا و اسرائیل و همچنین با حضور لابی قدرتمند صهیونیست در

---

1. James G. Blight

آمریکا امکان عادی شدن روابط دو کشور حداقل در کوتاه مدت وجود ندارد (جعفری موحد، ۱۴۰۱).

پورخوش سعادت در مقاله‌ای با عنوان «نقش مهندسی افکار عمومی در امریکا بر روابط بین ایران و امریکا»، علت دشمنی دو کشور را در عملیات روانی دشمنان انقلاب اسلامی یعنی لابی اسرائیل در داخل آمریکا معرفی می‌کند و معتقد است هرگونه تغییر در روابط ایران و امریکا بدون نظر لابی آپیک و رسانه‌های وابسته به اسرائیل مقدور نخواهد بود و در عمل آپیک به واسطه رسانه‌های خود روابط میان امریکا و ایران را مهندسی می‌کند (پورخوش سعادت، ۱۳۹۴).

لطفیان و فقیه نیز در مقاله‌ای با عنوان «رقابت قدرت‌های بزرگ و تداوم دشمنی در روابط ایران و آمریکا» استدلال می‌کنند که هرچه فشارهای اقتصادی بر ایران بر اثر تعلل اروپایی‌ها و امریکا برای رفع تحریم‌ها بیشتر شود، ایران برای مقابله با دشمنی امریکا ناگزیر به نزدیک‌تر شدن به چین و روسیه خواهد شد و سیاستمداران امریکایی مصمم‌تر می‌شوند که روابط خود را با هم‌پیمانان و شرکای منطقه‌ای تقویت کنند. آنها اگرچه به ریشه‌های دشمنی ایران و آمریکا نپرداخته‌اند اما معتقدند که با افزایش تنش بین امریکا، چین و روسیه، دشمنی در روابط ایران با امریکا تشدید خواهد شد (لطفیان و فقیه، ۱۴۰۰).

این پژوهش در امتداد پژوهش‌هایی قابل ارزیابی است که از منظری تفسیری و مبتنی بر روش‌های کیفی به موضوع روابط ایران و آمریکا پرداخته‌اند. از جمله این پژوهش‌ها مقاله آرشین ادیب مقدم است با عنوان «گفتمان و خشونت: دوستی و دشمنی در روابط کنونی ایران و آمریکا» که در آن از چارچوب تحلیل گفتمان در ارائه فهمی از دوستی و دشمنی در روابط دو کشور استفاده کرده است و بر روابط میان «گفتار» و «کنش» در سیاست طرفین تاکید نموده است (ادیب مقدم، ۲۰۰۹).

مالیچی و واکر^۱ در کتابی با عنوان «نظریه نقش و تعارض نقش در روابط ایران و آمریکا؛ دشمنان خودساخته» با استفاده از نظریه نقش به تبیین چرایی دشمنی در روابط ایران و آمریکا پس از انقلاب اسلامی پرداخته‌اند. آنها معتقدند که این دشمنی ریشه در آرزوی تاریخی و پایدار مردمان ایران و رهبران‌شان در رسیدن کشورشان به نقشی مبتنی بر

1. Akan Malici, Stephen G. Walker

استقلال و حاکمیت ملی دارد در حالی که در عمل به آنها همواره نقشی فرودست در روابط بین‌الملل تحمیل شده است؛ ابتدا از طرف قدرت‌های اروپایی و در ادامه توسط ایالات متحده آمریکا. آنها در تحلیل خود از تعارضات میان ایران و آمریکا بر نقش‌های ملی و نقش بین‌المللی تمرکز داشته‌اند (مالیچی و واکر، ۲۰۱۶).

آرمین امینی در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل سازه‌انگاران از روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران و آمریکا» مدعی است که ساختار ذهنی و روانی (انگاره) رهبران دو کشور به واسطه رویدادهای تاریخی در تقابل با یکدیگر بر ساخته شده است و تداوم تیرگی روابط نتیجه آن است (امینی، ۱۳۹۶).

سیمبر و ملک محمدی نیز در مقاله‌ای با عنوان «چرخه اعتماد در روابط بین‌الملل: مطالعه موردی ایران و آمریکا» مبتنی بر چارچوب سازه‌انگاری استدلال می‌کنند که چرخه اعتماد میان دو دولت در مراحل به واسطه تصمیمات رهبران شکل گرفته است اما در مرحله بازخورد این چرخه، رفتارهای متقابل به فروپاشی اعتماد منجر شده است (سیمبر و ملک محمدی، ۱۳۹۷).

افضلی و موسوی در مقاله «تحلیل سازه‌انگاران مبانی هویت سیاست خارجی آمریکا در قبال پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران» معتقدند که بر ساخت از هویت جمهوری اسلامی ایران به عنوان بازیگری ضد ارزش‌های غربی و دموکراتیک، آنرا به عنوان دولتی ماجراجو تصویر کرده است و از این رو مقابله با تهدیدش را در موضوع پرونده هسته‌ای از منظر بازیگر آمریکایی مشروعیت بخشیده است (افضلی و موسوی، ۱۳۹۵).

در این میان پژوهش‌هایی نیز مشخصاً بر فرایند دگرسازی و چگونگی بر ساخت خود و دیگری در روابط دو کشور توجه داشته‌اند. از جمله کنستانس دانکامب^۱ در مقاله‌ای با عنوان «بازنمایی، شناسایی و سیاست خارجی در روابط ایران و آمریکا» تلاش کرده است با تاکید بر مفهوم بازنمایی و چگونگی بر ساخت هویت دولت‌ها مبتنی بر بازنمایی از «خود» و «دیگری» از دشمنی در روابط ایران و آمریکا فهمی ارائه نماید که در آن بازنمایی نادرست به احساس بی‌احترامی متقابل دامن زده و به تشدید تنش‌ها انجامیده است (دانکامب، ۲۰۱۶).

---

1. Constance Duncombe

رستمی و غلامی حسن آبادی نیز در مقاله «علل تداوم مناقشه ایران و آمریکا پس از توافق هسته‌ای» بر بساخت «خود» و «دیگری» در روابط طرفین پرداخته‌اند و استدلال کرده‌اند که دگرسازی عاملی است که کنش‌های متقابل را به شکلی اجتناب‌ناپذیر در قالب تهدید متقابل ترجمه کرده است (رستمی و غلامی حسن آبادی، ۱۳۹۵).

شهبازی و دهقانی فیروزآبادی در مقاله «تلاش برای شناسایی؛ تفسیری بازنمایانه از روابط ایران و آمریکا» با استفاده از روش تحلیل گفتمان، «مبارزه برای شناسایی» و چگونگی بازنمایی از «خود» و «دیگری» را انگیزه اصلی شکل‌گیری و تداوم منازعه در روابط ایران و آمریکا معرفی کرده‌اند (شهبازی و دهقانی فیروزآبادی، ۱۴۰۰).

وجه تمایز و نوآورانه این پژوهش نسبت به ادبیات موجود، در وهله نخست متکی بر تعبیری است که از فرایند دگرسازی ارائه می‌کند. در این تعبیر سه گونه متفاوت از «دیگری» - دگر تاریخی، دگر داخلی و دگر خارجی - از یکدیگر متمایز شده و اندرکنش آنها در برسازای هویت جمهوری اسلامی مورد توجه قرار گرفته است. همچنین بر خلاف بسیاری از پژوهش‌های هم‌راستا، در این پژوهش، برسازای هویت بین‌المللی جمهوری اسلامی نه فقط در سطح تحلیل بین‌المللی بلکه مبتنی بر رقابت‌های سیاسی فراملی مورد مطالعه قرار گرفته و از این حیث به تلفیق سطوح تحلیل پرداخته شده است. دیگر اینکه در تحلیل فرایند دگرسازی، هم بر اقتضائات اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی توجه شده است و هم بر فرایند هویت‌یابی فرافکنانه که به تثبیت فرهنگ دشمنی انجامیده است.

چارچوب نظری: برداشتی برساخت‌گرایانه از سیاست خارجی

سیاست خارجی مانند سایر پدیده‌های اجتماعی در تعبیر ونت، واقعیتی غیرمادی و فاقد اصالت وجودی است. واقعیات غیرمادی وابسته به تصاویر و تصورات مشترک در بین‌الاذهان جمعی هستند و سوژه‌ها به واسطه پندار مشترک در خصوص آنها، در اعمال و گفتارشان نیز تمایل به بازتولید آنها دارند. سیاست خارجی مجموعه‌ای از کنش‌های کلامی و غیر کلامی/عملی است که در فقدان زمینه ذهنی و شناختی مشاهده‌گر، صرفاً مجموعه‌ای بی‌معنا از پاره‌گفتارها و اقدامات محسوب می‌شود. قالب‌های نظری و مفهومی، معنا و نظم را بر این مجموعه بار می‌کنند و فراتر از آن، برداشت و اقدام کنش‌گر عرصه سیاست

خارجی نیز خود مستخرج از این قالب‌های نظری و مفهومی است و از این رو تجزیه و تحلیل سیاست خارجی در واقعیت سیاست خارجی در هم پیچیده است. ساختار به عنوان یک مفهوم تخصصی در علوم اجتماعی تعابیر متفاوتی را با خود داشته است. کولین وایت ذیل دو سنت جامعه‌شناختی^۱ و قاره‌ای (زبان‌شناختی)^۲ چهار تعبیر متفاوت از مفهوم ساختار را مورد شناسایی قرار داده است: ۱- الگوهای رفتار جمعی که در طول زمان پایدار هستند، ۲- تنظیمات قانون-مانند^۳ که بر واقعیات اجتماعی حاکم است، ۳- نظام‌های روابط انسانی در درون موقعیت‌های اجتماعی و ۴- قواعد و منابع جمعی که رفتار را ساختار می‌بخشد (Colin Wight, 2006: 125, 145). در این میان تعبیر چهارم که بر نظریه ساخت‌یابی گیدنز مبتنی است، سازه‌انگارانه‌ترین تعبیر از مفهوم ساختار است. از این منظر، ساختار- قواعد و منابع جمعی ساختاردهنده رفتار- عمیقاً به آرای آنتونی گیدنز وابسته است که در روابط بین‌الملل، اونیف و کراتوچویل و کمایش‌ونت نیز به آن متعهدند. در این تعبیر ساختار به معنای فهم بین‌ذهنی و معانی بین‌ذهنی است که واقعیت اجتماعی را برای کارگزاران تعریف می‌کنند و کارگزاران نیز در رفتار خود آنان را بازتاب داده و بازتولید می‌نمایند.

این قواعد و منابع هستند که ساختارهای اجتماعی را برمی‌سازند. قواعد و منابع بر الگویی سیستمیک از روابط که ما به شکل روزانه ملاحظه‌اش می‌کنیم حاکمند. قواعد به اشکال گوناگون بروز می‌کنند، برخی از آنها صریح‌تر و مدون‌تر از سایرین هستند، برخی دیگر نانوشته، ضمنی و به شکل جزئیاتی در تعاملات اجتماعی رو در رو عمل می‌کنند. این قواعد غیررسمی می‌توانند به‌عنوان اجزای فرمولی لحاظ شوند که ما را برای قرار گرفتن در موقعیت‌های اجتماعی توانمند می‌سازد حتی اگر نتوانیم صراحتاً ترکیب‌بندی این فرمول را فهم یا تشریح کنیم. دو دسته از قواعد از هم قابل تفکیک هستند: ۱- قواعد تنظیمی^۴ که در شرایط تعریف شده رفتارهایی را تجویز و یا منع می‌کنند و عدم پیروی از آنها موجب مجازات می‌شود. به‌عنوان مثال حقوق بین‌الملل عمدتاً ناظر بر چنین قواعدی

-
1. Sociological Tradition
  2. Continental Tradition
  3. Law-like
  4. Regulative

است و در حقوق دیپلماتیک زندانی کردن یک دیپلمات و نماینده رسمی یک دولت توسط دولت میزبان به نوعی نقض قواعد تنظیمی و مستوجب مجازات خواهد بود. ۲- قواعد تکوینی یا تاسیسی^۱ که اشکال جدید رفتار را خلق یا تعریف می کنند و عدم پیروی از آنها موجب فهم ناپذیری کنش و بی معنایی آن می شود. به عنوان مثال قاعده حاکمیت ملی یک قاعده تکوینی است که معنای ساختار بین المللی کنونی در گرو آن است و بر اساس آن حکومت ها تنها نماینده سیاسی در سطح بین المللی به نمایندگی از ملت هایشان هستند و این نمایندگی، هم از طریق مشروعیت داخلی و هم از طریق شناسایی بین المللی خلق می شود. اینکه حکومتی به نمایندگی از ملتی دیگر سخن بگوید یا خود را نماینده ملتی بنامد که فاقد حاکمیت ملی است نقض قواعد تکوینی است. همچنین هنجارها^۲ ناظر به بایدها و نبایدهای اخلاقی است که نقض آن اگرچه به مجازات منجر نمی شود اما هویت های مشروع و متعهد، برای معتبر شناخته شدن از آنها تبعیت می کنند. مثل رعایت نزاکت دیپلماتیک که تعهد به آن مایه اعتبار است اما تخطی از آن به مجازاتی منجر نشده و حداکثر به عمل متقابل می انجامد.

منابع نیز به دو گونه اند: تخصیصی^۳ و اقتداری^۴. منابع تخصیصی به موجودیت های مادی ارجاع دارند از قبیل مواد خام یا زمین که انسان را برای انجام کارها، رفتن به جنگ یا اعمال قدرت بر گروهی از مردم توانمند می سازد. منابع اقتداری مکمل منابع تخصیصی هستند و به عوامل غیرمادی اشاره دارند از قبیل موقعیت یا جایگاه سلسله مراتبی که فرمانروایان را برای حکومت بر سایرین توانمند می نماید. از منظر گیدنز منابع مولد قدرت و زیربنای توانایی بازیگران اجتماعی در ایجاد تغییر در وضعیت اجتماعی خود محسوب می شوند (حداد، ۱۳۹۴: ۴۸).

قدرت درون ساختارهای اجتماعی مانند نیروهای طبیعی عمل نمی کنند بلکه قدرت در ساختارهای اجتماعی تنها از طریق ورود به آگاهی فردی است که اعمال می شود. محدودیت های ساختاری مستقل از انگیزش ها و استدلال های فرد در مورد آنچه باید انجام

---

1. Constitutive
2. Norms
3. Allocative
4. Authoritative

دهد عمل نمی‌کند. ساختارها فراتر از موقعیت‌هایی که افراد در درون آن عمل می‌کنند وجود ندارند یا به تعبیر دیگر، ساختار تنها در مواردی وجود دارد که قواعد و منابع در کنش‌های افراد مورد استفاده قرار می‌گیرد. ساختار مستقل از دانش فرد عمل نمی‌کند (Colin Wight, 2006: 142). در این تعبیر؛ ساختار دارای ماهیتی بیناذهنی، محصول قواعد و منابع و وابسته به برداشت و دانش کارگزاران است. قواعد تکوینی محدوده رفتار معنادار را مشخص می‌کنند و قواعد تنظیمی محدودکننده رفتار هستند. کارگزار بسته به کاربردش از قواعد و سهمی که از منابع تخصیصی و اقتداری به خود اختصاص می‌دهد می‌تواند اعمال‌کننده قدرت در روابط اجتماعی باشد و در سلسله‌مراتب اقتدار، جایگاهی برای خود تعریف کند. از این منظر سیاست خارجی، محصول تعامل کارگزار با ساختارهای محیطی است و منظور از ساختار [که به وسیله فعالیت‌های جمعی انسانی در طول زمان شکل گرفته و به نوبه خود تفکر و فعالیت افراد را قالب و شکل می‌دهد] در اینجا تصویری از واقعیت از جهان یا جنبه‌ای از جهان است که خود را در هر زمان بر کارگزار تحمیل می‌کند. ساختار در اینجا ترکیب‌بندی موجودیت‌های شکل گرفته بصورت بین‌ذهنی می‌باشد (کاکس، ۱۳۸۴: ۳۷).

پس اجمالاً می‌توان گفت ساختارها ماهیتاً سازه‌هایی زبانی هستند که توسط سوژه‌های اجتماعی شکل می‌گیرند و پس از شکل‌گیری، سوژه‌ها را در موقعیت کارگزاری موضوع تحمیل قرار می‌دهند. کارگزاران ذیل هر ساختار معنایی با بازتولید عناصر ساختاری در کنش‌های کلامی و غیرکلامی سطحی از دسترسی به منابع تخصیصی و اقتداری را برای خود ممکن می‌کنند و سلسله‌مراتبی از اقتدار را شکل می‌دهند. هر تغییری در عناصر ساختار معنایی، از آنجا که به تغییر در سلسله‌مراتب اقتدار می‌انجامد توسط کارگزاری که در جایگاه فرادست در سلسله‌مراتب قرار داشته و دسترسی بیشتری به منابع دارند بلوکه شده و موضوع مقاومت قرار می‌گیرد.

در تحلیل برساخت‌گرایانه از سیاست خارجی؛ سه طیف قاعده‌محور، هنجارمحور و هویت‌محور قابل تفکیک هستند. در طیف قاعده‌محور، زبان و کنش‌های گفتاری از اهمیت کانونی برخوردارند. بنابراین در این طیف که بیشتر با نیکولاس اونف^۱ شناخته

---

1. Nicholas Onuf

می‌شود قواعد تکوینی و تنظیمی که بر سازنده ساختارهای معنایی در سیاست خارجی هستند مبتنی بر تحلیل کنش‌گفتار - نظریه و روشی که افرادی چون آستین^۱ و سرل^۲ معرفی شده است - کشف و استخراج می‌شوند (حداد، ۱۳۹۸: ۶۴). در طیف هنجارمحور، بسته به اینکه رویکرد پژوهشگر علم‌گرایانه باشد یا تفسیرگرایانه، هنجارها به‌عنوان متغیر مستقل در تبیین^۳ سیاست خارجی و نیز به‌عنوان دال‌های کانونی در فهم^۴ سیاست خارجی مورد استفاده قرار می‌گیرند. از این منظر کنشگران در کنش اجتماعی خود از هنجارهایی تبعیت می‌کنند که در جریان جامعه‌پذیری در نظام اجتماعی درونی کرده‌اند و کنش‌گر سیاست خارجی هم‌زمان در دو سطح داخلی و بین‌المللی جامعه‌پذیر می‌شود. کارگزار سیاست خارجی هم به‌عنوان یک شهروند، هم به‌عنوان یک سیاستمدار و هم به‌عنوان نماینده یک کشور، هنجارهای داخلی را درونی می‌کند و از دیگر سو در تعامل با نمایندگان سایر دولت‌ها در قالب فرهنگ مسلط بین‌المللی هنجارهای بیرونی را درونی می‌کند. در طیف هنجارمحور، پژوهشگر متوجه همسازی هنجارهای درونی و بیرونی و اولویت‌بندی آنها در مرحله انتخاب و ترجیح کارگزاری در صورت تعارض آنهاست و تفاوت‌های سیاست خارجی دولت‌ها در موقعیت‌های مشابه را توضیح می‌دهد. در طیف هویت‌محور نیز تمرکز بر این است که چگونه هویت دولت‌ها منبعث از عناصر داخلی شکل گرفته و مبتنی بر شناسایی بین‌المللی قوام یافته و تثبیت می‌شود و اینکه چگونه منافع دولت‌ها متناسب با هویت‌های برساختی و نقش‌های بین‌المللی آنها تعریف شده و پیگیری می‌شود و کنش کارگزار سیاست خارجی چگونه متأثر از این هویت‌ها محدود می‌گردد (مشیرزاده، ۱۳۹۹: ۵۷-۷۹).

هویت و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران: ما کیستیم؟

هویت موجودیتی جمعی و محصول شناختی بین‌الذهانی است. هویت در عین تجلی بیرونی دارای ماهیت درونی، مبتنی بر انعکاس تصویر هر موجود در اذهان دیگران و حقیقتی بین‌الذهانی و برساختی است. اینکه من کیستم، اگرچه تابعی از آن چیزی است

-
1. John Langshaw Austin
  2. John Searle
  3. Explaining
  4. Understanding

که من می‌خواهم باشم و آنرا در کنش‌های کلامی و غیر کلامی به نمایش می‌گذارم، اما مشخصاً کیستی من در بین‌الاذهان «دیگران» است که بر ساخته می‌شود و چه بسا تصویری که در آن فضا شکل می‌گیرد لزوماً منطبق بر آنی نباشد که من تلاش دارم تصویر نمایم. چه بسا کنش گفتاری من که در قالب افعالی «در بیانی»^۱ شکل بگیرد الزاماً به افعالی «با بیانی»^۲ که مطلوب نیت من در تاثیر بر مخاطب باشد همراه نگردد. دیگران اما مبتنی بر تصویری که از کیستی من دارند با من وارد تعامل می‌شوند و بدین ترتیب آنها «نقش» من را تعریف می‌کنند و توقعاتشان نیز متناسب با آن نقش شکل می‌گیرد.

هویت در سیاست خارجی از دو بعد اهمیت دارد: یکی هویتی که در داخل بر ساخته می‌شود و ناشی از هویت‌هایی است که در تعامل میان گروه‌های اجتماعی داخلی و بر اساس ارزش‌های داخلی شکل می‌گیرند و بر اساس آن، فهم آنها از «دیگری» بیرونی قوام می‌یابد؛ بُعد دیگر به هویتی مربوط است که در تعامل با سایر دولت‌ها و به شکل بین‌المللی بر ساخته می‌شود (مشیرزاده، ۱۳۹۹: ۷۲). اگرچه هویت بین‌المللی دولت‌ها ریشه در خواست‌ها و تمایلات خودآگاه و ناخودآگاه داخلی دارد که در کنش کارگزاران نمود می‌یابد اما آن مشخصاً چیزی جز تصویر بر ساخته شده در بین‌الاذهان جامعه بین‌الملل نیست و توقعات جامعه بین‌الملل نیز متناسب با نقشی که مبتنی بر تاثیر کنش کارگزاران آن دولت تعریف کرده‌اند شکل می‌گیرد.

در فرایند بر سازی هویت، اولین کنش‌های کارگزاران در مرحله تکوین ساختارهای معنایی یک نظم سیاسی جدید یعنی زمانی که در موقعیت سوژگی قرار دارند، بسیار مهم و تاثیر آن بسیار ماندگار است. اولین تصویر، ماندگارترین تصویر نیز هست و همچنین بازیگران با آنچه در موقعیت سوژگی انجام می‌دهند ساختارهایی را برمی‌سازند که در گام بعدی آنها را به موضع کارگزاری تقلیل می‌دهد؛ به عبارت دیگر با آنچه در موقعیت سوژگی انجام می‌دهند قفسی از ساختار می‌سازند که محدوده کارگزاری آنها را تعیین می‌کند. به عنوان مثال رویدادهایی نظیر خروج از پیمان سنتو و پیوستن به جنبش عدم تعهد، قطع روابط با مصر در اعتراض به پیمان صلح کمپ دیوید و از همه مهمتر اشغال سفارت آمریکا، محصول کنش‌های سوژه‌های انقلابی بودند که در مرحله تکوین هویت جمهوری

---

1. Illocutionary Acts
2. Perlocutionary Acts

اسلامی بر شکل‌گیری ساختار معنایی آن که روندهای آتی را شکل داد تاثیراتی ماندگار داشت؛ به نحوی که کارگزار سیاست خارجی دیگر هیچ‌گاه امکانی برای خروج از روندهای متأثر از این رویدادها یعنی نه شرقی نه غربی، اسرائیل‌ستیزی و آمریکاستیزی نیافت.

فرایند دگرسازی^۱ و دگرهای سه‌گانه

اولین کنش‌ها در برسازي هویت‌های نوظهور سیاسی بسیار مهمند؛ اما محرک اولین کنش‌ها چه هستند؟ چرا سوژه‌های انقلابی در اولین سال استقرار جمهوری اسلامی چنین کنش‌هایی را نسبت به جهان بیرون شکل دادند و این کنش‌ها چه بروندادی در ساختار معنایی انقلاب اسلامی داشت؟ هر هویت سیاسی نوظهوری برای تکوین و قوام «خود» نیازمند برسازي يك «دگر» است. به عبارت دیگر در پاسخ به سوال من کیستم، «خود» ناگزیر از تعریف رابطه‌اش با «دیگری» است و نوع این رابطه است که فرهنگ روابط سیاسی را شکل می‌دهد. به تعبیر و نوت رابطه خود با دیگری را می‌توان ذیل سه فرهنگ تعارضی-هابزی، رقابتی-لاکی و تعاملی-کانتی دسته‌بندی کرد.

در فرهنگ تعارضی-هابزی خود در تقابل با دیگری قرار داشته و معنایش را در دشمنی با دیگری می‌یابد. در این فرهنگ، دشمنی اصالت داشته و جوهر روابط است و لذا دگر، تقدیمی فلسفی و هستی‌شناختی نسبت به خود دارد. در این فرهنگ، روابط مبتنی بر حاصل جمع جبری صفر مفروض است و افزایش دستاوردهای خود به معنای کاهش دستاوردهای دیگری است و بالعکس. در فرهنگ رقابتی-لاکی خود در رقابت با دگر معنا می‌شود. دگر محدوده خود را تعریف می‌کند اما بر خود تقدیمی فلسفی و هستی‌شناختی ندارد. این خود است که اصالت دارد، از این رو وجود خودهای دیگری نیز به رسمیت شناخته می‌شود. روابط می‌تواند بر حاصل جمع جبری مضاعف استوار شده و بازی برد-برد ممکن گردد. در فرهنگ متعالی تعاملی-کانتی، خود نه در تفاوت و تمایز بلکه در تشابه با دگر معنا می‌شود؛ پس آنچه را برای خود نمی‌پسندم برای دیگری نیز نباید پسندم. بدینی رئالیستی به کمیابی امنیت در محیط آنارشیک، تجلی فرهنگ تعارضی-هابزی،

---

1. Othering

همکاری جویی لیبرالیستی در منطقه صلح لیبرالی تجلی فرهنگ رقابتی - لاکي و خوشبینی ایده‌الیستی به سازوکارهای حقوقی در امنیت دسته‌جمعی و همزیستی مسالمت‌آمیز تجلی فرهنگ تعاملی - کانتی در روابط بین‌الملل است (ونت، ۱۳۸۴: ۳۸۰-۳۶۰).

وجود دگر در قوام هر هویت سیاسی ضروری است اما نگارنده مدعی است که «دگر» در هر نظم سیاسی سه بعد یا سه چهره در هم تنیده دارد: دگر تاریخی، دگر درونی و دگر بیرونی. دگر تاریخی هویت، نظم سیاسی نوظهور را در تمایز با نظم سیاسی پیشین برمی‌سازد؛ دگر درونی آن را مبتنی بر برون‌گذاری ضداارزش‌های نظم جدید که با تمایز میان خودی‌ها و غیرخودی‌ها امکان‌نمادپردازی می‌یابد قوام می‌بخشد و دگر بیرونی ضمن ممیز کردن مرزهای خارجی هویت سیاسی، نوع روابط با سایر هویت‌ها را مشخص می‌کند. منطقی روابط با ابعاد مختلف دگرسازی کمابیش یکسان است. از منظر رئالیستی، دولت دموکراتیک در سطح داخل در فرهنگی رقابتی زیست می‌کند اما بر محیط بیرونی، فرهنگ تعارضی حاکم است؛ پس دگر درونی موضوع رقابت در سازوکاری دموکراتیک است و دگر بیرونی موضوع تعارض در فرایند قدرت. از منظر لیبرالیستی بر محیط داخلی و خارجی فرهنگ رقابتی حاکم است و میان داخل و خارج ارزش‌های یکسانی برقرار است؛ پس همانگونه که داخل، عرصه قانون و نظم و رقابت دموکراتیک است خارج نیز می‌بایست مبتنی بر همین اصول تمشیت شود. اما در اقتدارگرایی محافظه‌کار، داخل و خارج هر دو عرصه تعارض و تقابل است پس دگر درونی به همان اندازه دگر بیرونی مستحق نابودی است و دگر تاریخی نیز سرتاپا سزاوار طرد و انکار.

آمریکا؛ دگر هویت‌ساز

اما ابعاد مختلف دگرهایی که هویت جمهوری اسلامی ایران را شکل داده و سیاست خارجی آنرا متأثر کرده‌اند چگونه است؟ مسامحتاً می‌توان مجموعه سوژه‌های انقلابی را ذیل سه ساختار معنایی «ایدئولوژی چپ انقلابی»، «اسلام سیاسی» و «ملی‌گرایی مدرن» طبقه‌بندی کرد. آنچه این سه جریان متمایز را ذیل یک ساختار معنایی گرد هم آورد «دگرمحور» بودن این ساختار معنایی در قالب فرهنگی تعارضی - هابزی بود. دگر هویت‌ساز و معنابخش به این ساختار معنایی، همانا نظم سیاسی پادشاهی بود که در شخص محمدرضا پهلوی نمادپردازی می‌شد و تمامی سوژه‌ها علی‌رغم تمایزات بنیادین در

ساختارهای معنایی خود در معنابخشیدن به «خود» به واسطه نابودی «دگر» مشترک یعنی سلطنت محمدرضا پهلوی به اشتراک رسیدند. در مرحله واژگونی نظم سیاسی پیشین، دگر هر سه جریان بر یکدیگر منطبق بود. دگری که در گام اول پس از انقلاب نیز به دگر تاریخی نظم سیاسی جدید بدل شد، نظام سلطنتی یا طاغوت بود. هویت برگرفته از انقلاب اسلامی در پاسخ به پرسش از کیستی خود پاسخ می‌داد «ما همانی هستیم که طاغوت نیست» و در قالب فرایندی دگرسازانه خود را مرجع فضیلت‌هایی تعریف می‌کرد که در مقابل رذیلت‌های نظام طاغوت قرار داشت. در پیوند با دگر تاریخی که تمامی ارزش‌های صدر انقلاب را برمی‌ساخت باقیمانده‌گان و وابستگان و هواداران نظام پیشین به دگر درونی شکل دادند و الفاظ طاغوتی، شاهدوست، ساواکی و ... برای نامگذاری، برونگذاری و طرد دگرهای درونی خلق شد.

دگر بیرونی بسته به ریشه‌های هر یک از این سه هویت، به شکلی متفاوت بر ساخته شد. دگر اسلام سیاسی، مشخصاً اسرائیل بود؛ اگرچه در رویکردهای اسلام سیاسی متأثر از چپ انقلابی مثلاً در نسخه‌های سید قطب و ابوالعلی مودودی، نقش آمریکا برجسته‌سازی شده بود، اما یهود و تجسم مدرن آن یعنی اسرائیل، دگری بیرونی بود که بواسطه سوژگی اسلام سیاسی در ساختار معنایی انقلاب اسلامی بر ساخته شد. از اولین اقدامات سیاست خارجی ایران قطع روابط با مصر به دلیل صلح کمپ دیوید و به فرمان مرحوم امام (ره) در تاریخ دهم اردیبهشت ۱۳۵۸ بود (صحیفه امام، ج ۷: ۱۶۸). البته این هویت سیاسی جدید طبیعتاً بر انکار دگر تاریخی نیز منطبق بود؛ به عبارت دیگر اگر پهلوی با اسرائیل مماشات می‌کرد جمهوری اسلامی مشخصاً این موجودیت را طرد و انکار می‌نمود.

دگر بیرونی چپ انقلابی مشخصاً امپریالیسم آمریکا بود و البته تاثیرپذیری جریان‌های اسلامی از ایدئولوژی چپ انقلابی مشخصاً در دهه چهل شمسی در اسلامیزه کردن این دگر بیرونی در قالب مفهوم «استکبارستیزی» آشکار است. آمریکا دگر هویت‌ساز رویکردهای چپ و ضد سرمایه‌داری بود اما اسلام‌یون انقلابی نیز هم به دلیل تاثیرپذیری از ادبیات چپ و هم به دلیل حمایت آمریکا از شاه در زمان سلطنت و پناه دادن به او پس از خروج از ایران در بادی امر پذیرای چنین دگرستیزی بودند. به هر روی هویت جدید

می‌بایست خود را با نظم سیاسی پیشین متمایز می‌کرد و اگر گرایش به آمریکا ویژگی طاغوت بود، هویت جدید می‌بایست در تقابل با آمریکا خود را متمایز نماید.

ناسیونالیسم ایرانی مدرن نیز به‌عنوان یکی از سوژه‌های انقلابی، دگر بیرونی خود را به این ساختار معنایی اضافه نمود: «نه شرقی نه غربی» که بیانی جدید از سیاست موازنه منفی دولت ملی‌گرای محمد مصدق بود و ناسیونالیسم ایرانی مدرن، خود را میراث‌دار آن می‌دانست. دگرسازی در قالب ناسیونالیسم ایرانی مدرن در فرهنگی رقابتی - لاک‌ی و غیر تعارضی شکل گرفت. ناسیونالیسم ایرانی، ناسیونالیسمی تدافعی بوده و سیاست موازنه منفی محمد مصدق از استقلال تعبیری مشابه به تعبیر آیزایا برلین از آزادی منفی داشت. از این منظر، نه شرقی نه غربی نیز به معنای عدم تعهد به قدرت‌های بزرگ در شرق و غرب بود و نه تقابل و رویارویی با آنها. به تعبیر کنت بولدینگ^۱ هویت‌های سیاسی کهن بر خلاف هویت‌های سیاسی جعلی بر دگرسازی در فرهنگی تعارضی استوار نیستند چرا که در پاسخ به پرسش «ما که هستیم» به ریشه‌های تاریخی خود ارجاع می‌دهند و نه تقابل‌های کنونی با دیگران (Rosenau, 1969: 348). سیاست خارجی مبتنی بر چنین هویت‌هایی نیز در مقایسه با هویت‌های جعلی تدافعی تر است؛ لذا «نه شرقی نه غربی» از این منظر بدین معنا بود که ایران بنا بر تجربه تاریخی خود میل به استقلال دارد پس در فضای دوقطبی روابط بین‌الملل، رویکرد عدم تعهد و بی‌طرفی سیاسی پیشه می‌کند در عین اینکه برای منافع خود مانعی برای همکاری با هر یک از ابرقدرت‌های دو بلوک نمی‌دید. اگرچه این قاعده که بواسطه سوژگی ناسیونالیسم ایرانی مدرن به ساختار معنایی جمهوری اسلامی ایران وارد شد، متأثر از تحولات آتی تحول معنا و مدلول یافته و نه شرقی به نگاه به شرق و نه غربی به غرب‌ستیزی تغییر ماهیت داد.

پس از انقلاب و در فرایند تثبیت، چتر گفتمانی گسترده‌ای که تمامی مخالفین نظم سیاسی پیشین را تحت پوشش داشت به ضرورت بسته شد و طیفی از نیروهایی که در پیروزی انقلاب مشارکت داشتند درگیر فرایند دگرسازی شدند. اشغال سفارت آمریکا گام نخست این فرایند بود؛ رویدادی بود که روندهای پس از خود را شکل داد؛ امری واقع بود که واقعیت‌های پس از خود را مشروط کرد و از این حیث به درستی توسط رهبر فقید

---

1. Kenneth Boulding

انقلاب، «انقلاب دوم» نام گرفت. اگر تا آن زمان «طاغوت» به عنوان دگر تاریخی به نظم هویتی جدید معنا می‌داد، از آن پس آشکارا این دگر خارجی یعنی آمریکا بود که هویت‌ها را قوام بخشید. ناسیونالیسم ایرانی به گناه پیوند با آمریکا، برون‌گذاری^۱ و طرد شد. به عبارت دیگر ناسیونالیسم ایرانی که تا آن زمان مفتخر به مبارزه با طاغوت - دگر تاریخی - بود به ننگ همکاری با آمریکا - دگر خارجی - مستحق مجازات قلمداد شد. از آن پس اگرچه آمریکاستیزی هیچگاه در قالب قواعد تنظیمی رسمی تدوین نشد اما بر اساس قواعد تنظیمی غیررسمی و مبتنی بر فرایند جامعه‌پذیری، همه بازیگران داخلی به تدریج آموختند که برای مصون ماندن از فرایند دگرسازی، نامگذاری، برون‌گذاری و طرد، می‌بایست کنش‌های کلامی و غیر کلامی خود را در راستای بازتولید این قاعده سامان دهند و نیز برای دسترسی بیشتر به منابع تخصیصی و اقتداری می‌بایست تعهدی فزاینده را به این قاعده باز نمود دهند. به نحوی که تبعیت از این قاعده به یکی از مهمترین شاخص‌های تعهد انقلابی و صلاحیت کارگزاری بدل شد و کارگزاران هر چه در کنش‌های کلامی خود غلظت بیشتری در تقابل و رجم شیطان بزرگ باز نمود می‌دادند، واجد صلاحیت و اعتبار بیشتر شناخته می‌شدند. تمامی طیف‌های ذیل ساختار معنایی انقلاب اسلامی از این فرایند جامعه‌پذیری متأثر بودند و حتی طیف‌های میانه‌رو موسوم به اصلاح‌طلبان نیز بر اعتبار این قاعده به عنوان مهمترین اصل سیاست خارجی جمهوری اسلامی به صراحت تردیدی روا نداشته و تنها در تفسیر و شیوه کنش ذیل آن تفاوت‌هایی با سایرین نشان دادند.

اسلامیزه کردن مبارزه با امپریالیسم نیز بخشی از فرایند دگرسازی از چپ انقلابی بود تا بواسطه آن، اعتبار و صلاحیت نیروهای سیاسی چپ بی‌اثر شده و امکان برون‌گذاری و طرد آنان به عنوان دگر داخلی فراهم شود. با اسلامیزه کردن مبارزه با امپریالیسم، انقلابیون اسلامگرا، خود از هر کمونیست و مارکسیست دیگری ضد سرمایه‌داری‌تر شدند در عین اینکه اعتقادات دینی خود را حفظ کرده و از مسیر نیز منحرف نشده بودند. در قالب این فرایند، کمابیش تمامی جریان‌های حذف شده از بازی سیاسی در درون جمهوری اسلامی به نوعی با انتساب به آمریکا مستحق برون‌گذاری شناخته شدند و عاملیت‌های درون ساختار نیز آموختند که از این قاعده برای حذف رقبا استفاده کنند.

با پیوند دادن اسرائیل به عنوان دگر اسلام سیاسی به آمریکا، دگر هویت‌ساز جمهوری اسلامی به انسجام و یکپارچگی کامل رسید. در درون این ساختار معنایی اسرائیل و آمریکا موجودیت‌هایی متمایز نبوده و کلیتی یکپارچه تلقی می‌شوند. از این منظر یا صهیونیسم بین‌الملل است که آمریکا را اداره می‌کند یا اسرائیل ابزار دست آمریکا در منطقه در راستای مطامع استکباری‌اش است. اما در عین یکپارچگی و انسجام این دو در قالب یک کلیت، ریشه‌های متمایز آنها تفاوت‌هایی را در محدودیت‌های گفتاری اجتناب‌ناپذیر کرده است؛ کارگزار سیاست خارجی جمهوری اسلامی علی‌رغم بازتولید قاعده استکبارستیزی در کنش‌های گفتاری، موجودیت سیاسی آمریکا را شناسایی می‌کند و از امکان گفتگو با او سخن می‌گوید اگرچه این دشمنی را پایان‌ناپذیر و هویتی می‌داند اما به هیچ روی امکانی برای اعتبار بخشیدن به موجودیت سیاسی اسرائیل در کنش‌های کلامی نمی‌یابد علی‌رغم اینکه به ناگزیر حضور آن در محیط بین‌الملل، آنرا موضوع شناسایی ضمنی قرار دهد. چراکه ستیز با اسرائیل ریشه در ساختار معنایی اسلام سیاسی دارد و تخطی از آن موجبات تکفیر و ارتداد را فراهم می‌آورد اما ستیز با آمریکا ریشه در ایدئولوژی چپ انقلابی داشته و فاقد عقوبت مذهبی است (حداد، ۱۳۹۴: ۵۳).

بنابراین اجمالاً می‌توان چنین جمع‌بندی کرد که در فرایند تثبیت انقلاب، با جابجایی «دگر بیرونی» با «دگر تاریخی»، ستیز و دشمنی با آمریکا به مهمترین محور هویت‌بخش به شخصیت بین‌المللی جمهوری اسلامی تبدیل شد. اگر در فرایند پیروزی انقلاب، «طاغوت» به عنوان «دگر تاریخی» هم به هویت انقلابی معنا می‌داد و هم دگرهای درونی و بیرونی را معرفی می‌کرد، در فرایند تثبیت انقلاب و مشخصاً در نقطه عطف اشغال سفارت و انقلاب دوم این «دگر بیرونی» بود که به دگرهای تاریخی و درونی معنا بخشید. در این راستا «طاغوت» دیگر نه به دلیل ماهیت شرورانه جوهری خود بلکه به واسطه پیوندی که با دگر بیرونی یعنی آمریکا در قالب رابطه دست‌نشاندهی داشت مطرود بود و «ضد انقلاب» نیز نه به دلیل طرفداری از طاغوت بلکه به دلیل ابزار دست آمریکا بودن هویت یافته و موضوع برون‌گذاری و طرد قرار می‌گرفت.

تثبیت دگر هویت‌ساز در ظرفیت فرافکنی ناکارآمدی‌ها و ناکامی‌ها

علاوه بر کارویژه‌ای که این دگر هویت‌ساز در فرایند تثبیت انقلاب داشت، از ظرفیتی برای فرافکنی ناکارآمدی‌ها و ناکامی‌ها نیز سرشار بود. نظام سیاسی پس از انقلاب ایران ماهیتاً نظمی مبتنی بر رویکردی اندام‌واره به دولت بود که هدفش را نه تولید کالای عمومی و ارائه خدمات بلکه تحقق اهداف و آرمان‌های متعالی دولت اسلامی تعریف کرده بود. بهره‌گیری از ظرفیت دگرهای هویت‌ساز در نظم‌های مبتنی بر نگاه اندام‌واره، کمابیش در تمامی نظام‌های سیاسی مشابه مسبوق به سابقه است. اگرچه این نظم‌های سیاسی که عمدتاً بر ساخت یکسویه قدرت استوارند تعهدی ابزاری به تولید کالای عمومی و بازتوزیع منابع در جامعه ندارند اما نهایتاً نهاد دولت تنها نهاد متولی مدیریت کلان اجتماعی است. اگرچه فلسفه وجودی دولت اندام‌واره در ابزار بودنش نیست اما بواسطه معنایی که سوژه دولت از ابژه مردم می‌گیرد حتی با اینکه فرد فاقد ارزش جوهری است اما جمع اصالت می‌یابد و سطحی از ارائه خدمات عمومی در فهرست کارویژه‌ها یا فلسفه وجودی دولت اندام‌واره قرار می‌گیرد. اما هم‌پیگیری اهداف و آرمان‌های متعالی نیازمند منابع است که به ضرورت از بخش خدمات عمومی کسر می‌گردد و هم توزیع منزلت و نقش‌های اجتماعی در این قبیل نظم‌های سیاسی مبتنی بر تعهدات ایدئولوژیک است و نه شایسته‌سالاری. بالتبع این قبیل نظام‌ها عموماً در عرصه تولید کالای عمومی و ارائه خدمات رفاهی با ناکارآمدی روبرو هستند. اینجا حضور یک دگر هویت‌ساز نقشی مضاعف می‌یابد.

مشخصاً در جمهوری اسلامی، هرچه ناکارآمدی‌ها و ناکامی‌ها در ارائه خدمات به شهروندان بیشتر شد، نقش توطئه دشمنان و استکبار جهانی در آن برجسته‌تر نمود یافت و متقابلاً بر تقابل با آن تأکید موكد شد. از منظر نمایندگان؛ رویکرد اندام‌وارگی دولت در جمهوری اسلامی، اگر ما نتوانسته‌ایم معیشت و رفاه و توسعه و آزادی برای شهروندان بیاوریم مقصرش توطئه‌های آمریکا بوده است؛ اما در عوض در آرمان متعالی مبارزه با استکبار بسیار موفق بوده‌ایم و ناکامی‌های ما هزینه‌ای بوده که برای استکبارستیزی و مقاومت در پای آرمان‌هایمان داده‌ایم. به عبارت دیگر ناکامی ما در اولی نشانه موفقیت ما در دومی است. بدین ترتیب دگر بیرونی آمریکا در حکومتگری ایرانی نقشی مضاعف یافت.

فرایند هویت‌یابی فرافکنانه ۱ مبتنی بر اقدامات آمریکا

برسازی آمریکا به‌عنوان دگر هویت‌ساز در ساختار معنایی جمهوری اسلامی، با کنش‌های کلامی و غیر کلامی ضد آمریکایی قوام یافته و همراه بوده است و مبتنی بر آن کمابیش از اشغال سفارت تا به امروز سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا در فرهنگی تعارضی و عمدتاً نسبت به یکدیگر تهاجمی شکل گرفته است. اما از آنجا که طرفین از محدودیت‌های عملی تقابل حداکثری آگاهی نسبی داشته‌اند در برخی نقاط بحرانی و خاص بنابر ضرورت، علی‌رغم انعکاس دشمنی در کنش‌های کلامی، در عمل به نوعی مماشات یا همکاری نیز شکل داده‌اند. اما اغلب این تعدیل به دلیل واکنش نامناسب طرف مقابل به تثبیت و تداوم دشمنی دامن زده است. این قبیل تداوم‌ها در کنش‌های کلامی تقابلی همواره از جانب برخی نیروهای سیاسی تندرو در دو طرف - اصول‌گرایان در ایران و جمهوری خواهان راست‌گرا در آمریکا - به‌ویژه بخش‌هایی که در حفظ وضع تقابلی موجود ترجیحاتی دارند؛ دال بر تایید و تصدیق دشمنی جوهری طرفین تعبیر شده است. از جمله در موضوع همکاری ایران با آمریکا در جنگ‌های افغانستان و عراق، با محور شرارت خواندن ایران توسط بوش پسر و همراهی ایران با آمریکا در برجام با خروج یکجانبه ترامپ. در هر دو مورد که توسط یک دولت جمهوری خواه اتفاق افتاد بخش‌هایی در داخل ایران که خواستار تعدیل دشمنی‌ها بودند به شدت در مقابل تندرورها تضعیف شدند و این تجربیات عملی به تثبیت این انگاره که دشمنی آمریکا با جمهوری اسلامی ماهیتاً جوهری و غیرقابل اجتناب است انجامید.

فرا تر از تاثیر متقابل موضوعات، جمهوری اسلامی اسیر فرایند «هویت‌یابی فرافکنانه» نیز شده است. هویت‌یابی فرافکنانه اصطلاحی در روان‌شناسی بالینی است که اولین بار توسط ملانی کلاین ارائه شده است. از منظر روان‌شناسی بالینی؛ هویت‌یابی فرافکنی مکانیسمی دفاعی است که در آن فرد، افکار و احساسات غیر قابل تحمل خود را به دیگری نسبت می‌دهد و بعد طرف مقابل را وادار می‌کند تا با آنچه به او نسبت داده، همانندسازی کند (رابرت الکس جانسون، ۱۳۹۹: ۲۲). به‌عنوان مثال مردی که سلطه‌گر است زمانی که از این احساس خود ناراضی است سعی می‌کند آنرا به همسرش نسبت دهد و به گونه‌ای

رفتار کند که رفتار همسرش به سمت سلطه‌گری میل کند تا تعبیر او عملاً در همسرش انعکاس یابد. آنچه در هویت‌یابی فرافکنانه اهمیت دارد جدای از فرافکنی ناهنجاری فرد به دیگری، هویت‌یابی دیگری متناسب با اطلاقی است که به او صورت گرفته است. مشخصاً در مثال فوق مرد زن را متهم به سلطه‌گری و زورگویی می‌کند اما این فرایند تکمیل نمی‌شود مگر جایی که آن زن در عمل شروع به زورگویی و سلطه‌گری نسبت به مرد خود ننماید. در هویت‌یابی فرافکنانه لزوماً ناهنجاری‌ها یا صفات ناخوشایند فرافکنی نمی‌شوند بلکه گاه دیگری، هویت خود را متناسب با ویژگی‌های مثبتی که دیگران به او نسبت داده‌اند برمی‌سازد. به‌عنوان مثال مردی را تصور کنید که همسرش را ستوده و او را باهوش‌ترین و عاقل‌ترین زنی که می‌شناسد معرفی می‌کند و زن متقابلاً شروع به بازی در نقش یک زن باهوش و عاقل در مقابل مردی کودن و فرودست می‌نماید و رابطه‌ای سلسله‌مراتبی با وی برقرار می‌کند.

در جهان سیاست نیز گاهی هویت‌های جمعی درگیر فرایندهای هویت‌یابی فرافکنانه می‌شوند و حتی فراتر از آن، تحمیل هویت‌های فرافکنانه می‌تواند به‌عنوان یک تکنیک سیاسی برای منحرف کردن دشمن یا رقیب مورد استفاده قرار گیرد. هویتی سیاسی با سابقه‌ای غیرمدنی یا انقلابی را تصور کنید که در حال تلاش برای ادغام و پذیرش درون یک نظم سیاسی مدنی است. او برخلاف گذشته و در مسیری متفاوت با روندهایی که تاکنون پیموده، تلاش می‌کند برای پذیرفته شدن در یک نظم سیاسی مدنی از اصول و قواعد آن نظم در عمل تبعیت کند تا امکان ادغام را فراهم کند اما جریان سیاسی رقیب عامدانه وی را متهم به رفتارهای خلاف اصول و قواعد مستقر می‌نماید. کارگزاران هویت سیاسی مفروض ما اگر نسبت به این دام آگاه نباشند احتمال دارد در واکنش به جای اصرار و تداوم در رویکرد مدنی‌ای که پیش گرفته‌اند به تلافی همان رفتاری را پیش بگیرند که به آن متهم شده‌اند. رفتار ترکیه در قبال اتحادیه اروپا در دوره اردوغان کمابیش مصداق چنین فرایندی است. ترکیه در حالیکه مدت‌ها در تلاش بود تا متناسب با استانداردهایی که اتحادیه اروپا برای عضویتش تعیین کرده بود رفتار نماید اما زمانی که توسط این اتحادیه خود را همچنان متهم به نقص دموکراسی و نقض حقوق بشر دید مسیری معکوس در پیش گرفت. این فرایند در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نیز نمود قابل توجهی یافته

است. به‌عنوان مثال جورج دبلیو بوش، رئیس‌جمهور ایالات متحده آمریکا، در ۲۹ ژانویه ۲۰۰۲ در سخنرانی سالیانه خود در کنگره آمریکا، ایران را یکی از محورهای شرارت خواند (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۸۲/۱۱/۹)، در حالی که ایران در دوره ریاست جمهوری خاتمی به نسبت تمامی دوره‌های پیشین سیاست خارجی تعامل‌گرایانه‌تری در پیش گرفته بود و مشخصاً در جنگ آمریکا علیه طالبان همکاری‌های محدودی نیز از خود نشان داده بود. چنین رویکردی به شدت جناح میانه‌رو در داخل ایران را تضعیف کرد و به تقویت نیروهایی انجامید که ترجیحاًشان در سیاست خارجی تهاجمی تامین می‌شد. از آن پس جمهوری اسلامی ایران بجای اصرار و تاکید بر سیاست تعامل‌گرایانه که می‌توانست تکنیک جمهوری خواهان راست آمریکایی را ناکام گذارد، عملاً در رفتار خارجی خود محور شرارت بودن را بازی کرد؛ به عبارت دیگر ایران هویتی را پذیرفت که مبتنی بر اتهام طرف آمریکایی بر ساخته شده بود.

امکان‌سنجی تغییر در ساختار معنایی و اهداف غائی سیاست خارجی

اهداف غایی آنهایی هستند که تمامی جهت‌گیری‌ها و استراتژی‌ها ذیل و در راستای آنها تعریف می‌شوند و خط‌مشی‌های کلی را تعیین می‌کنند. اهداف غایی سیاست خارجی ایران همانا استکبارستیزی و حمایت از مستضعفین که هویت بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران را تعریف کرده است، برگرفته از رویکرد اندامواره به دولت، به سلسله‌مراتبی از اقتدار در درون نظام سیاسی شکل داده است. در هر ساختار؛ قواعد تکوینی و تنظیمی، میزان دسترسی کارگزاران به منابع تخصیصی و اقتداری را تعیین می‌کنند و از این طریق سلسله‌مراتبی از اقتدار شکل می‌گیرد. قواعد تعیین می‌کنند که چه کسانی صلاحیت چه میزانی از دسترسی به منابع را دارند و بدین ترتیب توزیع نابرابر منابع را ممکن و هم‌زمان توجیه می‌کنند. به عبارت دیگر عناصر معنایی در هر ساختار به منابع مادی و چگونگی توزیع آن شکل می‌دهند و این همان عاملی است که تغییرات ساختاری را دشوار می‌نماید. چرا که هرگونه تغییر در قواعد به معنای تغییر در سلسله‌مراتب اقتدار و میزان دسترسی به منابع است و طبیعتاً متنعمان در سلسله‌مراتب اقتدار مستقر، در مقابل آن مقاومت و مواجهه‌ای عملی در پیش می‌گیرند.

هویت استکبارستیز جمهوری اسلامی ایران، مبتنی بر قواعدی تکوینی و تنظیمی در ساختار معنایی انقلاب اسلامی شکل گرفته است که هم به سلسله‌مراتبی در توزیع منابع داخلی شکل داده و هم دسترسی مشخصی به منابعی بین‌المللی را برای ایران تعیین کرده است. در داخل، کارگزارانی بیشترین سهم از منابع تخصیصی و اقتداری را به خود اختصاص داده‌اند که تعهد عملی بیشتری به آرمان‌های متعالی دولت اندام‌واره دارند، به اصول استکبارستیزی و حمایت از مستضعفین وفادارترند و این قواعد را در کنش‌های کلامی و غیرکلامی خود بیش از سایرین بازتولید می‌کنند و به نوعی نمایندگی این آرمان‌ها را به انحصار خود در آورده‌اند. روحانیت سیاسی در جریان اصلی و نیز نظامیان، کمابیش به واسطه این قواعد در بالاترین جایگاه‌های سلسله‌مراتب اقتدار قرار گرفته‌اند و بیشترین تعهد را نیز به اهداف استکبارستیزی و حمایت از مستضعفین را در عمل پیگیری می‌کنند؛ چرا که تفوق آنها در این سلسله‌مراتب اقتدار مشروط به حفظ و تداوم این قواعد ساختاری است. آشکار است که در صورت چرخش اهداف غائی در سیاست خارجی به سمت رویکرد ابزاری به دولت یعنی جستجوی توسعه و رفاه، قاعدتاً مراتب بالای اقتدار به تکنوکرات‌هایی اختصاص می‌یابد که برای جستجوی چنین اهدافی تربیت شده و آموزش دیده‌اند و این امری است که با مقاومت عملی کارگزاران متنعم از ساختار مسلط روبرو می‌شود. ساختار موازی با ساختار مسلط که تجلی رویکرد ابزاری به دولت یا سازمان منتسب به وجوه جمهوریت نظام سیاسی است عمدتاً در کنترل ساختار مسلط بوده و ذیل آن مشروعیت می‌یابد و مشخصاً زمین و محدوده بازی آن در سیاست خارجی به دامنه اهداف غائی پیش‌گفته منحصر می‌شود. به عبارت دیگر پیگیری اهداف ابزاری دولت از جنس جستجوی توسعه و رفاه تنها در صورتی قابل پیگیری است که با اهداف غائی سیاست خارجی در تعارض آشکار قرار نگیرد.

قواعد در سطح ساختار بین‌المللی نیز میزان دسترسی به منابع را برای بازیگران تعیین و تعریف می‌کند. این ساختار که جامعه بین‌المللی را مبتنی بر توسعه تاریخی فرهنگ قوم‌مدارانه اروپامحور شکل داده است بر اصولی استوار است که قواعد و هنجارهای قوام‌بخش و تنظیم‌گر کارگزاران مسلط آن را بازنمود می‌دهد. همانگونه که در ساختار داخلی جمهوری اسلامی هرگونه تغییر در قواعد و هنجارها به جابجایی قدرت و برهم

خوردن منطق توزیع منابع منجر شده و طبیعتاً با مقاومت متعلمان مواجه می‌شود در ساختار بین‌المللی نیز هرگونه تغییر در قواعد و هنجارهای مسلط بین‌المللی با مقاومت قدرت‌های برتر و حامی حفظ وضع موجود مواجه می‌گردد. لذا هویت‌هایی مانند جمهوری اسلامی که آشکارا از سرستیز با قواعد و هنجارهای مسلط برمی‌آیند، دسترسی‌هایشان به منابع در ساختار بین‌المللی نیز محدود و مضیق می‌گردد. در فرهنگ روابط بین‌الملل موجود که انعکاس دهنده روابط هویتی عاملیت‌های موجود است، بازیگرانی که خواستار تغییرات رادیکال و بنیادین در قواعد ساختار مسلط باشند به‌عنوان «دیگری» تحت الفظی چون «امپریالیست» و «باغی» نام‌گذاری و طرد می‌شوند. اما بازیگرانی که قواعد بازی را می‌پذیرند حتی اگر از جایگاه خود در سلسله‌مراتب اقتدار ناراضی باشند، ساختار میزانی از دسترسی به منابع را برایشان به رسمیت شناخته و ممکن می‌نماید. شاید آشکارترین مصداق در این زمینه، دو دولت کره شمالی و کره جنوبی باشند که نشان می‌دهد چگونه هویت بین‌المللی به دسترسی‌های متفاوتی از منابع منجر می‌شود. اما هویت‌هایی که خود را در تعارض با قواعد و هنجارهای مسلط تعریف می‌کنند نیز به منابعی دسترسی می‌یابند که خاص فرهنگ تعارض است. کره شمالی منابع اندک خود را همواره از طریق کارگرانی مانند چین کمونیستی، اتحاد جماهیر شوروی و سپس روسیه تامین کرده است. جمهوری اسلامی ایران نیز اگرچه به واسطه هویت ضداستکباری خود محدودیت‌هایی در دسترسی به منابع بین‌المللی ایجاد کرده است اما همین هویت‌سازی، دسترسی به منابع خاص دیگری از جنس نیروهای گریز از مرکز و ضد نظام یا آنچه به نیروهای مقاومت موسوم است را در دسترس خود قرار داده است.

منطق محاسباتی مبتنی بر عقلانیت ابزاری، همواره دسترسی به منابع ناشی از تبعیت و پیروی را مشخصاً برای کارگرانی که در منابع تخصیصی سهم چندانی ندارند - دولت‌هایی که در ادبیات رئالیستی جزء قدرت‌های بزرگ، متوسط و منطقه‌ای دسته‌بندی نمی‌شوند - مرجح دانسته و فواید آن را فراتر از هزینه‌های آن می‌داند؛ اما سیاست بین‌الملل همچنان شاهد حضور دولت‌هایی است که خلاف این منطق عمل می‌کنند. برای درک چرایی این پدیده، می‌توان از تعبیر موراوچیک^۱ از «ترجیحات»^۲ بهره بسیاری برد. وی

---

1. Moravscik

2. Preferences

ترجیحات را بجای منافع به کار می‌برد و معتقد است وقتی از منافع یا منافع ملی سخن می‌گوییم مفروض ما این است که دولت‌هایی موجودیت‌هایی یکپارچه‌اند که منافع کلیتِ ملت را نمایندگی می‌کنند در حالی که در حقیقت دولت‌ها کمابیش ترجیحات افراد و گروه‌های خاصی - در دموکراسی‌ها ترجیحات رای‌دهندگان و احزاب پیروز و در غیردموکراسی‌ها ترجیحات سیاستمداران و گروه‌های فشار - را نمایندگی می‌کنند. در جهانی که دولت‌ها در آن به جستجوی ترجیحات گروه‌های داخلی هستند محدودیت‌هایی ناشی از ترجیحات سایر دولت‌ها اجتناب‌ناپذیر است. آنجا که میان ترجیحات گروه‌های داخلی دولت‌ها با یکدیگر هماهنگی وجود داشته باشد وابستگی متقابل یا همزیستی شکل می‌گیرد و آنجا که میان این ترجیحات، تضادی وجود داشته باشد؛ تعارض و بازی حاصل جمع جبری صفر خواهد بود و در صورت ترکیبی از هماهنگی و تضاد، تمایل به مذاکره و چانه‌زنی به وجود می‌آید (مشیرزاده، ۱۳۹۹: ۵۲). به عبارت دیگر آنجا که اهداف غائی در سیاست خارجی یک دولت برخلاف منطق عقلانیت ابزاری در سطح ملی تعریف و پیگیری می‌شود برای درک و تبیین آن سیاست خارجی می‌بایست از یک سو در جستجوی تحلیل نهادی از ترجیحات گروه‌هایی بود که مطالبات خود را به هزینه عمومی به منافع ملی ترجمه می‌کنند و از سوی دیگر به ترجیحات گروهی در درون دولت‌های دیگر توجه کرد.

پس در مجموع تغییرات ساختاری به‌ویژه در وضعیتی که ترجیحات گروه‌های مسلط در درون دولت‌های هماهنگ به یکدیگر گره می‌خورد از منظر کنش کارگزاری، بسیار دشوار و دور از ذهن خواهد بود. چنین تغییری چه بسا تنها از طریق «شوک ادراکی» ممکن باشد. شوک ادراکی تعبیری است که فرید ذکر یا برای ارجاع به آگاهی ناگهانی ناشی از رویدادهایی که دولتمردان را متوجه روندهای بلندمدت قدرت می‌نماید استفاده می‌کند. اما در اینجا منظور نگارنده، وضعیتی است که در آن به دلیل شوک ناشی از یک رویداد، تمامی کارگزاران در تمامی سطوح سلسله‌مراتب اقتدار، نسبت به صحت و اعتبار قواعد و هنجارهای ساختاری تردید و تزلزل روا دارند؛ وضعیتی که جایگزینی ساختارهای معنایی آلترناتیو را ممکن و محتمل می‌نماید. در قسمت بعد، علی‌رغم دشواری و ناامکانی در تغییر، ضرورت‌های تغییر تبیین می‌شود.

ضرورت حرکت از رویکرد اندامواره به رویکرد ابزاری در سیاست خارجی

تثبیت هویت بین‌المللی و اهداف غائی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر رویکرد اندامواره به دولت، از یک سو منابع داخلی را در انحصار و اختیار نیروهایی قرار داده است که ترجیحات آنها نسبت اندکی با مخرج مشترک ترجیحات آحاد جامعه برقرار می‌کند و از دیگر سو منابع بین‌المللی ایران را محدود و منحصر به نیروهای ضد نظام کرده و ایران را منابع تخصیصی و اقتداری در ساختار بین‌الملل محروم ساخته است. پیوند ترجیحات گروه‌های فرادست در سلسله‌مراتب اقتدار داخلی با ترجیحات نیروهای ضد نظام در ساختار بین‌المللی نیز از انعطاف ایران در انجام اصلاحات کاسته است. به نظر می‌رسد این اقتضائات ساختاری در بلندمدت ایران را در بن‌بست بیشتری قرار خواهد داد و لازم است که برای خروج از بن‌بستی که در پیش است، تلاش‌هایی در سطح کارگزاری سامان داده شود.

مطالعه سیاست خارجی دولت‌های انقلابی نشان می‌دهد که التهاب و شور پسانقلابی که در رویکردهای انداموارگی نمود می‌یابد پس از دوره‌ای می‌تواند به تثبیت و میل به عقلانیت در رویکرد ابزاری ختم می‌شود. دولت‌های پسانقلابی پس از پیگیری یک دوره آرمان‌های متعالی در فضای بین‌المللی به جبر واقعیت در می‌یابند که از یک سو تامین هزینه‌های بالای سیاست‌های رادیکال در محیط بین‌المللی فراتر از توان عملی آنها بوده و از دیگر سو آنها علی‌رغم تعهدی که به تحقق آرمان‌های متعالی دارند تنها نهاد متولی تولید کالای عمومی، توسعه و رفاه آحاد جامعه هستند و این کارویژه در تقابل با نظم مستقر بین‌المللی تحقق‌ناپذیر خواهد بود. دولت‌هایی که در پیگیری آرمان‌های متعالی و اهداف غائی مبتنی بر رویکرد اندامواره مُصر باشند لاجرم ناگزیر از مواجهه با تبعات تضعیف ظرفیت‌های ابزاری خود از جمله نارضایتی عمومی و بحران‌های کارآمدی، انسجام و مشروعیت خواهند بود. حتی درآمدهای رانتی دولت که امکان جبران هزینه‌های بالای سیاست خارجی رادیکال را فراهم می‌کند نیز در درازمدت نمی‌تواند به شکلی پایدار ثبات سیاسی را تضمین نماید. درآمدهای رانت همواره تابعی از متغیر بازار جهانی هستند که با نوسان همراه است، منطق توزیع رانت منطقی ضد عدالت اجتماعی و تبعیض‌آمیز است که در میان‌مدت، هم به نارضایتی دامن می‌زند و هم مستعد فساد سیستماتیک است و مهمتر

اینکه وابستگی به درآمد ناشی از منابع رانت، آسیب‌پذیری دولت را در مقابل تحریم‌های بین‌المللی که یکی از ابزارهای کارگزاران فرادست در ساختار بین‌المللی در کنترل دولت‌های ضدنظام است بالا می‌برد. همچنین مطالعات نشان داده‌اند که دولت‌های رانتیر، در بازه‌های زمانی میان‌مدت دولت‌هایی دارای ثبات سیاسی چندانی نیستند و این بی‌ثباتی در خصوص دولت‌های رانتیری که درآمد سرانه‌ای پایین‌تر از ۱۰۰۰ دلار دارند بسیار بیشتر است (Basedau, 2006: 25).

بنابراین چرخش به سمت رویکرد ابزاری در سیاست خارجی، برای پرهیز از بحران‌های پیش‌رو امری اجتناب‌ناپذیر است. در خصوص اینکه یک سیاست خارجی با رویکرد ابزاری حائز چه ویژگی‌ها و اقتضائاتی است تاکنون ادبیات قابل توجهی را ذیل مفاهیم «سیاست خارجی توسعه‌گرا» یا «تنش‌زدائی در سیاست خارجی» و مواردی از این دست به خود اختصاص داده است. نقطه مغفول مانده بیش از آنکه در چستی یک سیاست خارجی توسعه‌گرا باشد در چگونگی تبدیل کردن آن به اهداف غائی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است. این همان نقطه‌ای است که بازاندیشی ساختاری نزد کارگزاران اصلی در سیاست خارجی ایران را طلب می‌کند؛ آنانی که توان و ظرفیت چرخش آفرینی در درون ساختار معنایی را حین به سخن درآوردن آن دارند.

ساختارها موجودیت‌هایی انتزاعی‌اند که در آگاهی جمعی کارگزاران زندگی می‌کنند و وجودشان در زبان کارگزاران نمود می‌یابد. کارگزارانی که در فرادست‌ترین منزلت‌های سلسله‌مراتب اقتدار ایستاده‌اند اگرچه منابع تخصیصی و اقتداری خود را در گرو بازتولید و حفظ مولفه‌های ساختاری می‌بینند؛ اگر در سطحی از خودآگاهی نسبت به وضعیت خود در درون ساختار و نیز آنچه در بستر زمان در پیش است برسند، می‌توانند هوشمندانه ساختار را به گونه‌ای به سخن درآورند که هم تثبیت‌کننده جایگاهشان باشد و هم آنها را از بحران‌های کارآمدی، انسجام و مشروعیت برهاند. اینجاست که هنر زبان، عرصه‌ای بروز و ظهور می‌یابد و به کارگزار این امکان را می‌دهد که با کنش‌های کلامی آگاهانه و منعطف، تغییرات ساختاری را به هدف عبور از بحران‌ها مدیریت کند. به عبارت ساده‌تر، آن نقطه عطف جایی است که کارگزار با نیل به خودآگاهی نسبت به جبر ساختاری که وی را احاطه کرده است، به موقعیت سوژگی ارتقا می‌یابد.

کارگزار سیاست خارجی جمهوری اسلامی که به موقعیت سوژگی ارتقا می‌یابد، می‌تواند چرخش‌های بزرگ در سیاست خارجی که به بازتعریف هویت بین‌المللی جمهوری اسلامی می‌انجامد را به آرامی مدیریت کند تا بدون تغییر جدی در توزیع منابع داخلی که به جابجایی رادیکال سلسله‌مراتب اقتدار داخلی می‌انجامد، دسترسی قابل توجهی به منابع مشروع بین‌المللی را برای ایران میسر گرداند. تنها در این صورت است که می‌توان امیدوار بود در میان‌مدت ایران بیش از این از قطار توسعه بین‌المللی عقب نماند و پیش از بسته شدن کامل این دریچه به سلامت از آن عبور کند. کافی است که ترجیحات گروه‌های فرادست داخلی را در یک چرخش استراتژیک به جای هماهنگی با ترجیحات دولت‌های ضدنظام یا گروه‌های حاشیه‌ای شده در کشورهای جنوب، به ترجیحات گروه‌های ذی‌نفوذ و مرجح در جوامع شمال پیوند زد. با چنین پیوندی است که ترجیحات گروه‌های فرادست مستقر، به مخرج مشترک ترجیحات عمومی آحاد جامعه نزدیک خواهد شد و تحقق کارویژه‌های ابزاری دولت امکان‌پذیر می‌گردد. چنین چرخشی نه فقط ممکن است بلکه خردمندانه، خودآگاهانه و قهرمانانه خواهد بود. گام نخست چنین چرخشی را می‌توان در تدوین الگوی مدیریت دشمنی جستجو کرد.

نتیجه‌گیری

ضرورت پیگیری الگوی مدیریت دشمنی در سیاست خارجی

دشمنی با آمریکا به ستون هویتی در سیاست جمهوری اسلامی بدل شده است. وقتی در قالب فرهنگ تعارض تمامی معانی به «دگر بیرونی» ارجاع می‌شود یعنی «دگر» بر «خود» تقدمی فلسفی و وجودی یافته است؛ چرا که در پاسخ به سوال «من کیستم» تنها گزاره «آنکه دشمن اوست» خواهد بود، پس او باید باشد تا من معنا داشته باشم. آمریکا بنا بر اقتضائات ساختاری دگر هویت‌ساز جمهوری اسلامی است اما در عین حال هویت‌سوز نیز هست. آمریکا تنها بیش‌قدرت^۱ موجود در جهان است و مشخصاً در حوزه‌های امنیتی و نظامی یعنی آنچه در قالب فرهنگ تعارض - که ما در درون قواعد آن بازی می‌کنیم - منابع قدرت تلقی می‌شود بی‌بدیل است. بر اساس رتبه‌بندی توانمندی نظامی دولت‌ها در

---

1. Hyper Power

سال ۲۰۱۹، ایالات متحده آمریکا قوی‌ترین نیروی نظامی جهان است که بودجه نظامی آن به تنهایی از مجموع بودجه نظامی ده دولت بعدی در رتبه‌بندی قدرت‌های نظامی جهان بیشتر است. در حالی که در نسبت این بودجه به تولید ناخالص داخلی در رتبه بیست و هفتم قرار دارد.^۱ به عبارت دیگر دشمنی با این غول نظامی در حوزه‌های نظامی و امنیتی بسیار پرهزینه است و با توجه به وزن، دامنه و برد نسبی قدرت آمریکا به ایران، کنش تقابلی با آمریکا برای ایران به شکلی مضاعف پرهزینه خواهد بود. بنابراین، دشمنی اجتناب‌ناپذیر و هستی‌شناختی ایران با این کشور می‌بایست به شکلی کنترل‌شده مدیریت شود.

در این زمینه، هم چارچوب‌های تئوریک روابط بین‌الملل و هم تجربه روابط دو کشور در چهار دهه اخیر نشان داده است که برای مدیریت این دشمنی، جمهوری اسلامی در مواجهه با دولت‌های دموکرات نسبت به دولت‌های جمهوری خواه در آمریکا از مزیت بسیار بالاتری برخوردار است. دموکرات‌ها از منظر آبخور فلسفی، کمابیش لیبرال‌هایی آزادی‌خواه هستند و این گرایش فکری مشخصاً در سیاست خارجی آنان انعکاس یافته است؛ در حالی که جمهوری خواهان به‌ویژه گرایش‌های راست افراطی در آنها عمدتاً رویکردی رئالیستی به سیاست خارجی دارند. لیبرال‌ها میان سیاست داخلی و سیاست خارجی ماهیتاً تمایزی قایل نیستند و ارزش‌های لیبرالی یعنی آزادی و حقوق بشر را ارزش‌هایی جهانشمول و مبتنی بر حقوق طبیعی انسان‌ها تلقی می‌کنند اما در مقابل رئالیست‌ها میان داخل و خارج مرزهای ممیزی مفروض می‌گیرند. رئالیست‌ها محیط داخل را عرصه آزادی، حقوق بشر و اخلاق و به عبارت دیگر سلسله‌مراتب نظم سیاسی می‌دانند اما محیط بین‌المللی را فضایی آنارشیک تصور می‌کنند که از قواعد بازی قدرت پیروی می‌کند. این مبنای فلسفی و فکری باعث شده است جمهوری خواهان تمایل بیشتری یا شاید آزادی عمل بیشتری در درگیر شدن نظامی و امنیتی در بحران‌های بین‌المللی داشته باشند و با دولت‌هایی برهم زننده نظم مستقر، آشکارا دست به موازنه سخت بزنند. اما دموکرات‌ها با

۱. برای مطالعه رتبه‌بندی توانمندی نظامی کشورها می‌توانید به این آدرس مراجعه کنید:

توجه به مبانی فلسفی و فکری خود بسیار دشوار می‌تواند ورود به تنش‌های نظامی امنیتی را توجیه کنند.

چارچوب‌های تئوریک لیبرالی نیز اگرچه روابط دولت‌های درون منطقه دولت‌های لیبرال‌دموکرات یا منطقه صلح لیبرالی را به خوبی توضیح می‌دهند اما از تبیین چرایی جنگ‌های دموکراسی‌ها با غیر دموکراسی‌ها ناتوان هستند. بسیاری معتقدند که لیبرالیسم، نظریه‌ای برای سیاست داخلی است و در سیاست بین‌الملل فاقد نظریه‌ای مستقل است اما در مقابل رئالیسم در این زمینه صاحب مکتب و ادبیاتی گسترده است. دموکرات‌ها از این منظر در مقایسه با جمهوری‌خواهان بسیار اهل مباحثات و کمتر حاضر به هزینه پرداختن هستند. آنها مشخصاً در دوران افول هژمونی، در زمان بالا گرفتن تهدیدهای امنیتی و نیز در زمانی که از تبعات و نتایج مداخله مستقیم نامطمئن هستند؛ مباحثات را به مداخله مستقیم و انفعال را به اقدام ترجیح می‌دهند. آنها ترجیح می‌دهند ارزش‌های لیبرالی را بیشتر از طریق الگوسازی و دیپلماسی فعال پیش ببرند (مشیرزاده، ۱۳۹۹: ۷۵). دوم اینکه جمهوری‌خواهان مبتنی بر رویکردی رئالیستی دولت را موجودیتی یکپارچه^۱ تصویر می‌کنند و تعبیری انسان‌انگارانه از آن دارند. لذا از اطلاق اوصاف شخصیتی به دولت‌ها پرهیز ندارند؛ مثلاً ایران را دولتِ یاغی یا محور شرارت می‌نامند درست شبیه به رویکرد اصولگرایان در ایران که متقابلاً آمریکا را شیطان بزرگی می‌دانند که در زیر دستکش مخملی‌اش دستی چدنی را پنهان کرده است. اما در مقابل دموکرات‌ها مبتنی بر رویکردی لیبرالی، دولت را نه موجودیتی یکپارچه بلکه مجموعه‌ای از افراد، نهادها و تشکلهای با منافع متنوع می‌دانند و از این حیث به درون جعبه سیاه دولت‌ها توجه دارند. این نوع نگاه باعث می‌شود که در مواجهه با جمهوری اسلامی انعطاف‌پذیری بیشتری داشته باشند.

در خلال دهه‌های اخیر دولت‌های دموکرات در آمریکا هم‌دل با دولت‌های اروپایی همواره از یکپارچه دیدن جمهوری اسلامی با اصولگرایان رادیکال پرهیز داشته‌اند. آنها همواره چنین استدلال کرده‌اند که جمهوری اسلامی ترکیبی از نیروهای رادیکال و میانه‌روهای نسبتاً عاقل است و برای تغییر رفتار سیاست خارجی ایران می‌بایست در عرصه

---

1. Unitary

داخلی میانه‌روها را در رقابت با تندروها تقویت و حمایت کرد. این تعبیر همواره برای جمهوری اسلامی فرصت مغتنمی ایجاد می‌کرد تا بتواند از هر دو چهره ژانوسی خود در جای لازم و گاهی به شکلی مکمل استفاده نماید و سیاست نیش و نوش همزمان را پیگیری کند. اما جمهوری خواهان همواره تلاش کرده‌اند از ایران تصویری یکپارچه ارائه کنند و دوگانگی و تنوع در درون سیاست ایران را نمایشی تلقی کرده و بی‌اعتبار نمایند. به‌عنوان مثال ترامپ در سپتامبر ۲۰۱۹ در اقدامی نمادین نام سپاه پاسداران انقلاب اسلامی را در فهرست گروه‌های تروریستی قرار داد. این اقدام وی صرفاً ابعادی نمادین داشت چرا که در عمل پیش از آن بخش‌های اقتصادی و عملیاتی این سازمان که فعالیت‌های برون‌مرزی داشتند موضوع تحریم و محدودیت قرار گرفته بودند، اما واکنش شتاب‌زده نیروهای سیاسی در داخل ایران در معنابخشی به تصویر یکپارچه از جمهوری اسلامی به دولت جمهوری خواه کمک کرد و آینده سیاسی ایران در دامی افتاد که ترامپ پهن کرده بود.

در مجموع جمهوری اسلامی همواره این امکان را دارد که با دموکرات‌ها با حفظ هر دو چهره خود، انعطاف لازم را حفظ کند و در نهایت اینکه جمهوری خواهان از آنجا که تعهدی عملی به حقوق بشر و آزادی در سیاست خارجی ندارند همواره برای موازنه کردن ایران مانعی در همکاری استراتژیک با رقبای اقتدارگرای منطقه‌ای ایران نداشته‌اند و در رقص شمشیر آنان مشارکتی نمادین کرده‌اند اما دموکرات‌ها در این زمینه محدودیت‌های بسیاری دارند و آزادی عمل جمهوری خواهان را در این قبیل همکاری‌ها نخواهند داشت. بهره‌گیری از این فرصت بستگی به این دارد که کارگزاران سیاست خارجی جمهوری اسلامی بتوانند در دشمنی اندازه نگه دارند و کج‌دار و مریز پیشه کنند.

به‌عبارت دیگر بتوانند دشمنی را به شکلی کنترل‌شده مدیریت کنند تا از پایان ناخوشایندی که در صورت تداوم پیش‌روندگی عملی این دشمنی در انتظار است جلوگیری نمایند. بی‌تردید جمهوری اسلامی ناگزیر است در کنش‌های کلامی این دشمنی را زنده نگه دارد تا هم سلسله‌مراتب اقتدار داخلی را در وضع کنونی حفظ نماید، هم مبانی هستی‌شناختی هویت بین‌المللی خود را معنادار و توجیه‌پذیر جلوه دهد و هم از ظرفیت‌های فراقلمی موجود در این دشمنی استفاده کند، اما ضرورتی ندارد که آن را در عمل پیش

ببرد. برای تضمین تهدید امنیتی حداقلی لازم در مهار دموکرات‌ها جهت پرهیز از مداخله جویی حقوق بشری چه بسا برجام ابزار مناسبی باشد؛ ایران یک ظرفیت مشروط در توانمندی هسته‌ای دارد که آنرا در قبال همکاری محدود با جهان، موقتاً متوقف کرده است که همواره می‌تواند مجدداً آن را فعال نماید. کارگزاران سیاست خارجی جمهوری اسلامی می‌توانند در کلام «همه چیز علیه آمریکا» را پیشه کنند اما در عمل «همه چیز بدون آمریکا» را پیش ببرند و اگر هوشمندانه بازی کنند در میان مدت همکاری‌های موردی و محدود با آمریکا مبتنی بر پاداش را پی بگیرند.

موفقیت در این استراتژی مستلزم مدیریت یکپارچه سیاست خارجی است. کارگزار سیاست خارجی می‌بایست بتواند به مانند رهبر یک ارکستر، خروجی‌های کلامی و غیر کلامی در درون مجموعه نظام را کنترل کرده و هماهنگی ایجاد نماید. طبیعتاً برخی گروه‌ها که در جایگاه بالای خود در سلسله‌مراتب، اقتدار را مدیون تداوم عملی دشمنی می‌بینند همچنان تلاش خواهند کرد که ترجیحات خود را به هزینه عمومی بر سیاست خارجی تحمیل کنند. همان گروه‌هایی که در ناکام گذاشتن برجام تلاش کردند، در مقابل احیای آن مقاومت نمودند و پس از احیای احتمالی آن نیز برای بی‌اثر کردنش کوتاهی نخواهند کرد. اما موفقیت در آینده سیاست خارجی ایران در گرو چنین چرخشی است، لذا بزرگترین هنر و دستاورد کارگزار سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در این خواهد بود که بتواند ترجیحات این گروه‌ها را به مخرج مشترک ترجیحات آحاد جامعه ایرانی در راستای توسعه و رفاه گره بزند تا بدون ایجاد تهدید برای جایگاه و منزلت این گروه‌ها، چرخشی آرام و هوشمندانه از رویکرد انداموارگی به رویکردی ابزاری در سیاست خارجی را مدیریت کند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Gholamreza Haddad

<https://orcid.org/0000-0003-1944-2223>

منابع

- افضلی، توحید و موسوی، سیدمحمدعلی، (۱۳۹۵)، «تحلیل سازه‌انگاره مبانی هویتی سیاست خارجی ایالات متحده در قبال پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه علوم سیاسی، سال نوزدهم، شماره ۳.
- امینی، آرمین، (۱۳۹۶)، «تیین و تحلیل سازه‌انگاره روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا»، مطالعات سیاسی، شماره ۳۷، ۵۷-۷۴.
- بشیریه، حسین، (۱۳۸۱)، آموزش دانش سیاسی (مبانی علم سیاست نظری)، چاپ دوم، تهران: نشر نگاه معاصر.
- پور خوش سعادت، محمد، (۱۳۹۴)، «نقش مهندسی افکار عمومی در امریکا بر روابط بین ایران و امریکا»، مطالعات عملیات روانی، شماره ۴۳، ۱۴۱-۱۲۸.
- جانسون، رابرت الکس، (۱۳۹۹)، طلای درون: نقشه راه نجات از وابستگی به دیگران و رسیدن به استقلال فردی، ترجمه سیمین موحد، انتشارات بنیاد فرهنگ زندگی (وابسته به موسسه بنیاد فرهنگی زندگی بالنده).
- جعفری موحد، حسین، (۱۴۰۱)، «واکاوی زمینه‌های تیرگی روابط ایران و آمریکا پس از پیروزی انقلاب اسلامی با تاکید بر جایگاه اسرائیل»، مطالعات سیاسی- اجتماعی تاریخ معاصر ایران، (۴)؛ ۱۳-۳۶. doi: 10.22034/pjj.2022.162436.
- حداد، غلامرضا، (۱۳۹۴)، «ساختار معنایی نواصولگرایان و سیاست خارجی ج.ا.ا. (۱۳۸۴-۱۳۹۲)»، پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۰(۳)، ۴۱-۱۱۲.
- حداد، غلامرضا، (۱۳۹۸)، «تحلیل سخنرانی‌های حسن روحانی در مجمع عمومی سازمان ملل بر اساس نظریه کنش- گفتار: ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۸»، پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۴(۲)، ۶۳-۹۸.
- حداد، غلامرضا، (۱۴۰۱)، «شبه‌سرمایه‌داری رانتیر؛ برآیند پارادوکس‌های دولت اندامواره، ابزاری و رانتیر در جمهوری اسلامی ایران؛ دولت پژوهی»، ۸(۳۱)، ۱۱۳-۱۴۴. doi: 10.22054/tssq.2022.69002.1276.
- دائی، علی اکبر، (۱۴۰۱)، «تأثیر پسینی بحران گروگان‌گیری بر روابط ایران و آمریکا»، پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل، ۱۰(۲)،

doi: 10.22067/irlip.2021.70405.1074.

- رستمی، فرزاد و غلامی حسن آبادی، مسلم، (۱۳۹۵)، «ریشه‌های بازتولید مخاصمه ایران و آمریکا پس از توافق هسته‌ای»، نشریه جستارهای سیاسی معاصر، سال هشتم، شماره ۲.
- سیمبر، رضا و ملک محمدی، لیلی، (۱۳۹۷)، «چرخه اعتماد در روابط بین‌الملل: مطالعه موردی ایران و آمریکا»، سیاست جهانی، ۷(۴)، ۷-۳۹، doi: 10.22124/wp.2019.3718.
- شهبازی، محبوب و دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، (۱۴۰۰)، «تلاش برای شناسایی: تفسیری بازنمایانه از روابط ایران و آمریکا»، پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۶(۳)، ۱۰۹-۱۴۸، doi: 10.22034/ipsa.2021.438.
- مجموعه آثار امام خمینی(س)، (۱۳۷۸)، صحیفه امام: بیانات، پیام‌ها، مصاحبه‌ها، احکام، اجازات شرعی و نامه‌ها، (جلد هفتم)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- کاکس، رابرت دلبیو، (۱۳۸۴)، اقتصاد سیاسی بین‌الملل و جهانی شدن، ترجمه حسین پوراحمدی، تهران: نشر قومس.
- لطفیان، سعیده، فقیه، مهدی، (۱۴۰۰)، «رقابت قدرت‌های بزرگ و تداوم دشمنی در روابط ایران و آمریکا»، فصلنامه سیاست؛ ۸۳۷-۸۱۳؛ ۵۱(۳)، doi: 10.22059/jpq.2021.319352.1007755.
- محمدنیا، مهدی و ناصر، پورحسن، (۱۳۹۸)، «ژئوپلتیک احساس و روابط ایران و آمریکا (با تأکید بر بحران گروگان‌گیری)»، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل؛ دوره ۱۲، شماره ۴۷، ۱۲۱-۱۵۰.
- مشیرزاده، حمیرا، (۱۳۸۵)، تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل، تهران: سمت.
- مشیرزاده، حمیرا، (۱۳۹۶)، مبانی نظری تبیین و تحلیل سیاست خارجی، تهران: سمت.
- مگی، برایان، (۱۳۹۷)، داستان فلسفه، ترجمه مانی صالحی علامه، تهران: نشر اختران.
- ونت، الکساندر، (۱۳۸۴)، نظریه اجتماعی سیاست بین‌الملل، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران: اداره نشر وزارت امور خارجه.

References

- Adib-Moghaddam, Arshin, (2009), “Discourse and Violence: The Friend–Enemy Conjunction in Contemporary Iranian–American Relations”, *Critical Studies on Terrorism*, 2:3, 512-526.
- Basedau, Mathias and Wolfram Lacher, (2006), “A Paradox of Plenty? Rent Distribution and Political Stability in Oil States”, *Institute of Global and Area Studies*, GIGA Working Papers, No. 21.
- Blight, James G., Lang, Janet M., Banai, Hussein, Byrne, Malcolm, Tirman, John, (2012), *Becoming Enemies: U.S.-Iran Relations and the Iran-Iraq War, 1979–1988*, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Duncombe, C, (2016), “Representation, Recognition and Foreign Policy in the Iran–US Relationship”, *European Journal of International Relations*, 22(3), 622-645.
- Hussain, Nazir, (2015), “US-Iran Relations: Issues, Challenges and Prospects”, *Policy Perspectives*, Vol. 12, No. 2, pp. 29-47.
- Malici, Akan, Walker, Stephen G, (2016), *Role Theory and Role Conflict in U.S.-Iran Relations: Enemies of Our Own Making*, New York: Taylor & Francis
- Murray, Donette, (2010), *US Foreign Policy and Iran: American-Iranian Relations Since the Islamic Republic of Iran*, Routledge.
- Rosenau J. N, (1969), *International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory* (Revised), Collier Macmillan.
- Rubin, Barry, (1980), “American Relations with the Islamic Republic of Iran, 1979–1981”, *Iranian Studies*, Volume 13, Issue 1-4: Iranian Revolution in Perspective, pp. 307 – 326

- Wigth, Colin, (2006), *Agents, Structures and International Relations, Politics as Ontology*, Cambridge University Press.

In Persian

- Afzali, Tohid; Mousavi & Seyed Mohd Ali, (2015), “Structural Analysis of the Identity Foundations of the US Foreign Policy Regarding the Nuclear Case of the Islamic Republic of Iran”, *Political Science Quarterly*, No. 3.
- Amini, Armin, (2016), “Explanation and Structural Analysis of the Political Relations between the Islamic Republic of Iran and the United States of America”, *Political Studies*, No. 37, 57-74.
- Bashirieh, Hossein, (2001); *Teaching Political Knowledge (Fundamentals of Theoretical Political Science)*, Tehran: Negah Moaser.
- Pour Khosh Saadat, Mohammad, (2014), “The Role of Public Opinion Planning in America on the Relations between Iran and America”, *Psychological Operation Studies*, No. 43, 141-128.
- Johnson, Robert Alex, (2019), *Inner Gold: Understanding Psychological Projection*, Translator: Simin Mohed, Life Culture Foundation Publications (Affiliated to the Balandeh Life Culture Foundation Institute).
- Jafari Movahed, Hossein, (2020), “Analysis of Conflict Iran-US Relations after the Islamic Revolution, Emphasizing the Role of Israel”, *Socio-political Studies of Iran's Contemporary History*, 1(4), 13-36.
- Haddad, Gholamreza, (2014), “Meaning Structure of Neo-Conservatives and I. R. Iran's Foreign Policy”, *Journal of Political Science*, 10(3), 112-41.
- Haddad, Gholamreza, (2018), “Analysis of Hassan Rouhani's Speeches in the United Nations General Assembly Based on Speech Act Theory, 2015 to 2018”, *Journal of Political Science*, 14(2), 63-98.

- Haddad, Gholamreza, (2021), "Pseudo-capitalistic Rentierism; The Outcome of the Paradoxes of the Organic, Instrumental and Rentier State in the Islamic Republic of Iran, *State Studies*, 8(31), 113-144.
- Dai, Ali Akbar, (2021), "The Impact of the Hostage Crisis on Iran-US Relations", Iranian Research Paper on International Politics, 10 (2).
- Rostami, Farzad & Gholami Hassan Abadi, Muslim, (2015), "The Roots of the Reproduction of the Conflict between Iran and the United States after the Nuclear Agreement", *Journal of Contemporary Political Essays*, Year 8, No. 2.
- Simbar, Reza & Malek Mohammadi, Laili, (2017), "Cycle of Trust in International Relations: A Case Study of Iran and America", *World Politics*; 7(4), 7-39.
- Shahbazi, Mehboob & Dehghani Firouzabadi, Seyed Jalal, (2021), "Trying to Identify: A Representative Interpretation of Iran-US Relations", Political Science Research Paper, 16(3), 109-148.
- Cox, Robert W, (2014), *International Political Economy and Globalization*, Translated by Hossein Pourahmadi, Tehran: Qomes Publishing.
- Lotfian, Saeedeh & Faqih, Mahdi, (1400), "Competition of Great Powers and the Continuation of Hostility in the Relations between Iran and America", *Politics Quarterly*, 813-837, 51 (3).
- Mohammadnia, Mahdi & Naser, Pourhasan, (2018), "Geopolitics of Feeling and Relations between Iran and America (with Emphasis on the Hostage Crisis), *International Relations Studies Quarterly*, Volume. 12, No. 47, 121-150.
- Moshir Zadeh, Homeira, (2006), *Evolution in International Relations Theories*, Tehran: Samt

- Moshirzadeh, Homeira, (2016), *Theoretical Foundations of Explanation and Analysis of Foreign Policy*, Tehran: Samt.
- Magee, Bryan, (2017), *The Story of Philosophy, Translated by Mani Salehi Allameh*, Tehran: Akhtaran Publishing
- Went, Alexander, (2004), *Social Theory of International Politics*, Translated by Homeira Moshirzadeh, Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publishing Department.

استناد به این مقاله: حداد، غلامرضا، (۱۴۰۳)، «تحلیلی بر ساخت‌گرایانه از مبانی دشمنی میان جمهوری اسلامی ایران و آمریکا؛ فرایند دگرسازی، دگرهای سه‌گانه و هویت‌یابی فرافکنانه»، پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۱۳(۴۸)،

Doi: 10.22054/QPSS.2023.75223.3291 .۱۸۴ -۱۴۳

Quarterly of Political Strategic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License